

84(2)кк-Кара 16

А385 Акъбайланы
Азрет

Дайлы Кезе

*Къарачай-Черкес
республика
китаб
басма*

Акъбайланы Азрет

АЙЛЫ КЕЧЕЛЕ

*Назмула
Джырла
Поэмала
Балладала*

ЧЕРКЕССК

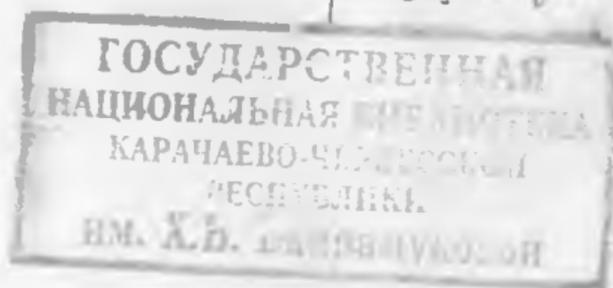
2008

Художник *Акбаев Б. И.* джарашдыргъанды

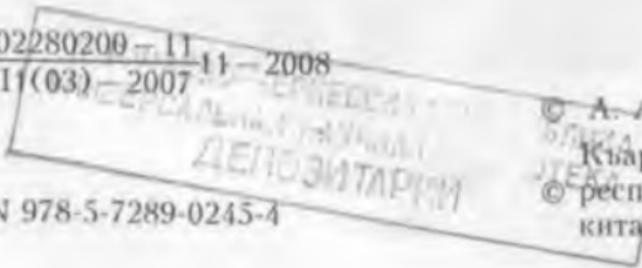
Новая книга Народного поэта Карачаево-Черкесии А. Акбаева «Лунные ночи» — замечательный поэтический сборник, куда вошли стихи, песни, поэмы, наполненные любовью к родному краю, к своему родному народу.

Поэзия А. Акбаева — философские размышления о жизни, тонкая, светлая лирика, утверждение добра, дружбы между народами, воспевание непреходящих человеческих ценностей.

Кара: 6104 - 4

4702280200-11-11-2008
А 911(03)-2007

ISBN 978-5-7289-0245-4

© А. Акбаев, 2008
Къарачай-Черкес
© республика кърал
китаб басма, 2008

Поэтни юсюнден сёз

Къарачайлы Акъбайланы Азрет поэзия джашаууу тутуругуу, нюзюрю, джарыкъ гангы болгъапланы бириди. Джанланы учундуруб, джюреклени къанатландырыб, кесине бургъан, аз тубеген, адамланы сукъландыргъан керти фахмуду.

Ол туугъан мийик тау эл Огъары Теберди аны поэзиясыны кёзлеу сууу бла сабийлигини бешигиди. Акъбай улу Азретни Ата джуртха суймеклигини сёзлери да алайдан башланадыла. Элли арасы бла толкъунлары къайнаб, боркъулдай, Теберди суу саркъады. Джылы кюнню алтын таякъларыны тубюнде кириш къаялада наратла ёседиле, чучхурла шууулдайдыла, джайлыкъланда гокка хансла чайкъаладыла, кём-кёк кёлле, джашыл къатанача, чегетле, кёзюнгю къууандырыб, кеслерине чакъырадыла. Джылны къайсы чагъында да сейирдиле, алааматдыла Домбайны, Тебердини, Архызны мийик таулары.

Къыйын болгъанды таулу поэт Акъбайланы Азретни джазыуу. Анга эки джыл болгъан заманда атасы бла анасыны юч къарнашы, Ата джуртну азатлыгъын сакълай, урушлада джан бергендиле.

Шимал Кавказны бир къауум башха халкъларыча, герслениб, 1943-чю джылны къачында къарачай халкъ Орта Азия бла Къазахстанга кёчюрюлгенди.

Киши джерде, эркишиликке юрене, алай ёстенди поэт боллукъ джашчыкъ. Анда Азрет Тебердини сейирлик табигъатын, Домбайны акъ тёппели кириш къаялы ёхтем тауларын, чучхурларын, чегетлерин, джайлыкъларын, кёллерин тубюнде кёрюучен эди... Ала бла анасы Санджени беник джырлары, поэтни джюрегин джылы джарыкъдан толтуруб, Ата джуртха, джашаугъа, кёб тюрлю миллетлени адамларына аны суймеклигин керелейдиле.

Къарачай халкъны ата-бабаларыны джерине къай гарыргъа деген къууанч хапар Акъбайланы Азретни джюрегин насыбдан толтурады. Ол кёзюуде джазыб башлайды джашчыкъ биринчи назму тизгишлерини. Заманы джюрек тебиуюн сезиб, дуняны кёрюб, джашауну сынаб, адамланы къууанчларына къууаныб, бушууларына джарсыб, табигъатны ариулугъуна сейирсиниб, суймеклик сезимден джюреги джылыныб, алай джазады поэт кесини чыгъармаларын. Аны ючюн ала терен магъаналыдыла.

Поэтин назмулары аны терен сагъышларыны, джашаугъа джити кёз бла къарагъаныны, адамлагъа, табигъатха суймеклигини кёгетлеридиле.

Теберди ёзенни джырлай тургъан къаяларыны этегинде туугъан Акъбайланы Азрет урунууну суйген халкъны джетиншимлерине къууанады. Ол кесини «Кёзлеу», «Россия бла сёлешеме», «Ашхылыкъны джарыгъы», «Шохлукъну къол аязында», «Джюрекин джылыуу», «Къанатлы танг», «Кёздеде джылы джарыкъ джанса» эмда башха китабларында туугъан джерини, сабийлигини джарыкъ бетлерини юслеринден хапар айтыб, тегерекге суйген кёзле бла къарайды.

Акъбайланы Азретни чыгъармаларында афоризм-леге ушашыракъ, терен ойлашдырыу, сёзюу таб хайырландырыу тыйыншылы орун аладыла. Поэт окъуучуларына ышаныб, хадал джюрекин ачыб, ич сёзюу айтады.

Мен Акъбайланы Азретни сейирлик джуртуна – Домбайгъа, Тебердиге, Архызгъа талай кере барыб, аны бла бирге джердешлери бла тюбенгенме. Азретни джердешлери аны иги биледиле, суйген да этедиле. Ол аны халкъны кертни назмучусу болгъанына толу шагъатлыкъ этеди.

Мен къалам къарнашыма, Акъбайланы Азретге, таза джюрекден жангы чыгъармачылыкъ джетиншимле теджейме.

Акъбайланы Азретге

*Бизни юйге келгенед, келин болуб,
Сени ананг, огъурлулукъ таныта.
Ашхылыкъдан, таулу намысдан толуб,
Чырайы бла тегерекни джарыта.*

*Сен туугъанлай, атанг, кетиб урушха,
Джуртун сакълай джан бергенди узакъда.
Сен джазыугъа этмегенсе гурушха,
Джашасанг да кечгюнчюлюк тузакъда.*

*Къайтыб келиб, ташын джалаб джеринги,
Сууун ичиб, джылагъанса, ынгырдаб.
Таныгъанса Шам Теберди элинги,
Минги Тау да салам бергенд, къымылдаб.*

*Ананг, джетиб, кёрюр-кёрмез тауланы,
Ёлюб кетди, сургюнде ауруу табыб.
Саулукълары къайдан болсун сауланы,
Онтёрт джыллы кёрмедик биз танг атыб.*

*Болмай сениге болушлукъ, ёксюз къалыб,
Тюзлюк джолну тургъанса сен баргъанлай.
Адамладан ашхы дерслени алыб,
Халал ишлеб, тюзююн джашагъанлай.*

Аны ючюн тюзетгенд Аллах сени,
Ёрлей-ёрлей, чыкъгъанса мийик таугъа.
Анангыча, сюесе туугъан джерни,
Кърал бергенд сениге кёб сыйлы саугъа.

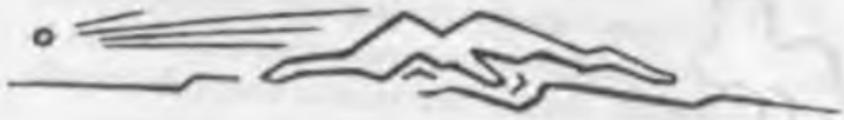
Алгъышлайма сени туугъан кюнюнде,
Джюзден аслам болсун джашар джылларын!
Фахму уя салганды джюрегинде,
Сау дуниягъа айтылсынла джырларын!

2006

ХУБИЙЛАНЫ Назир,
Къарачай-Черкесияны
халкъ поэти

Назмула
бла
джырла

Тау Къарачайым

Джыр

Къарачай десем, кёрюнедиле:
Киришли таула, джурлу ауушла,
Кавказ таулада джашаб келгенле,
Ата-бабала — ёхтем аланла.

Аланла джуртум, тау Къарачайым!
Барды тарихинг, энчи джазыуунг.
Шохла къууана, джауунг зарлана,
Джарыкъ, мыдах да болгъанд джашауунг.

Къайтарчы мени узакъ ёмюрге,
Алан бешикде белляу айтырча.
Аз-кёб болса да, къайтар ол кюннге,
Таулу джюрекден кетмей турурча.

Къолумдан келсе, сылаб ётерем
Хар бир терегин, мермер ташларын.
Кёзлерим кёрмей, тилсиз болсам да,
Джюрегим таныр къарачай тауларын.

Джанымдан суйген тау Къарачайым,
Барды джигитлик, болум, эс сенде.
Бу дуняда сен джангыз тюлсе,
Малкъар къарнашынг джашайд джюрекеде.

Къарачай, десем, кёрюнедиле:
Джашау джолумда сагъышлы таула,
Эл ныгъышлада лахор этелле,
Кюмюш сакъаллы огъурлу къартла.

Къарачай, десем, эшитиледиле,
Къая ыранлада шоркъа тауушла.
Анга тынгылай кьой кютедиле,
Къара джамчылы сюрюучю джашла.

Къолуна алыб боза аякъны,
Къарт таулу тойда алгъыш этеди.
Анга тынгылай, тау Къарачайым,
Кёлюбюз бизни кёкге джетеди.

Къайдан да кёрдюм джолумда сени?

1

Ахыргъы чапыракъ тюшед терекден,
Ахыргъы турна учады кёлден.
Къарайма джолгъа, кёзлерим талмай,
Кетгененг ол кюн, бир сёз айталмай.

Къайдан да кёрдюм джолумда сени,
Къарамынг тартад, къоймайды мени...
Кёзле кёзлеге джарыкъ тегелле,
Джюрегим-эсим санга элтелле.

Тансыкъ болгъанма, чыдаялмайма,
Арабыз тенгиз — атлаялмайма.
Унутма, мени бек суйгеними,
Суймеклик, насыб тёкген джерими.

Джазыу тюбетмей, къатылыкъ этди,
Шайтан джелчикча, бурула кетди.
Энди турабыз тарала, кюйюб,
Бир-бирибизни алгъынча суйюб...

Аллах буюрса, энтда тюбербиз,
Суймеклик, насыб къууанч кёрюрбюз.
Джазгъы сезимле ёмюрден бери
Нюрге бёлейле суйген джюрекни.

Къыш да кетеди, сыннганды сууукъ,
 Таркъайды тенгиз, арабыз джууукъ.
 Сакълайла бизни булбуллу тангла,
 Сюйгенле сюйюб барыучу тала.

Тауланы джазы къучагъын джаяд,
 Сюймеклик ауаз чакъырад, къоймайд.
 Чыгъама джолгъа, чыдамым къалмай,
 Сенсиз джашаргъа къарамынг къоймай.

Джазгъы чапыракъ чагъад терекде,
 Биягъы турна ойнайды кёлде.
 Кёзюм къыймайды барыб юзерге,
 Санга ушатыб, гокканы джерде.

Сакъла, тилейме, ашхам джулдузум,
 Джанымы джаны, ариу булбулум.
 Чыгъама джолгъа, чыдамым къалмай,
 Къалгъанма ол кюн бир сёз айталмай.

Тартына, ышара, нюрюнг тегюле,
 Кимден да сейир, назик кёрюне,
 Дуниянг дуняма ариу келише,
 Шукур, тюбедик джазны кюнюнде.

Аллах болушду — джазыу тюбетди,
 Эки умутну, къошуб, бир этди.

Биягъы турна ойнайды кёлде,
Джазгъы чапыракъ джашнайды терекде...

Къайдан да кёрдюм джолумда сени?
Насыб тюбетген болурму мени?
Энди турабыз ышара, кюле,
Бир-бирибизни суйгенден суюе...

Къарачай ш. – Москва ш.

Айлы кечеле

Айлы кечеле джырла эшелле,
Булбулла джырлай ташада,
Сюйген джюрекле, толуб тилекле,
Хапар айталла таулада.

Узат къолунгу, джарыт джолуму,
Джюрек эшигин ачайыкъ.
Кёкде – джулдузум, джерде – булбулум,
Ашхы умутла чачайыкъ.

Ай да ышара, сен да къызара,
Джюрек джюрекге илешед.
Шахарны башындан къайын терекчик
Насыбны бизге юлешед.

Ай да тегеди туугъан джериме
Джулдузлу кёкден джарыгъын.

Бу ариу кече санга айтама:
Биргемед, ийнан, джазыуунг...

Айдан уялмай, кёлюнгю бир айт,
Мен да таулагъа къарайым.
Сюймеклигим ким да эшитирча,
Таралыб, санга джырлайым...

Аймөлек

Минги Таулу джуртума
Ай джарыгъын төгеди.
Джюрегими къанаты —
Аймөлегим келеди.

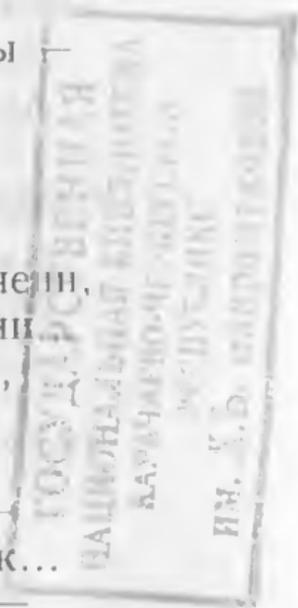
Көксюл тагны джарыгъы,
Суу сураты джерими,
Къутас чачын джел тарай,
Аймөлегим келеди.

Тауларымы кегюнден
Джулдуз юзюб алайым.
Көк толкъунлу къолунгу
Аязыма салайым...

Сюймекликни джарыгъы —
Аймөлекни сезими.
Дуниямы тынгысыз
Этгендиле кезлери...

Джулдуз джокълайд кечени,
Тюнюм, тюшюм а — сени.
Турна суйгенча джазны,
Суйгенме Аймөлекни.

Акъ къанаты тангымы —
Къарачай къыз, Аймөлек...
Джашаууму джарыгъы —
Толкъун къанат, Аймөлек...

Көргенмисе аллай кёзле?

Д ж ы р

Көргенмисе аллай кёзле:
Ала кёзле, къара кёзле?
Къарасала кирпичледен,
Джюрегинге нюр себелле...

Көргенмисе аллай кёзле:
Кём-кёк кёзле, назик кёзле?
Чакъыралла кеслерине
Сюймекликден толгъан кёзле...

Көргенмисе аллай кёзле:
Огъурлула, джарыкъ кёзле?
Къыйынлыкъда, зауукълукъда
Арымайын кюч бергенле.

Көргенмисе аллай кёзле:
Къууанч, насыб юлешгенле,
Махтау тартмай кеслерине,
Ала бизге сый берелле...

Джазгъы сахарым — Теберди

Кёк ёзенде орналгъан,
Джюреклеге джол салгъан,
Сен сейирсе, турна кёзлю
Тебердим.

Джулдузлагъа эришген,
Гокка хансха келишген,
Джазыуумса, суймеклигим —
Тебердим.

Къонакъ суйген адамла
Джашайдыла таулада,
Туристлеге къулач керген
Тебердим,

Тийреледе, орамда
Тартадыла орайда,
Кёк сахарым, муратымса —
Тебердим.

Ауушларынг джылтырай,
Тёпшелени джел сылай,
Гокка хансча, къууатлыса,
сахарым.

Сени къараб бир кёрген,
Ёмюрлюкге илешген,
Муратымса, суймеклигим —
сахарым.

Акъ тауланы кюзгюсю,
Ариулукъну иеси,
Тейри кылыч, кёк толкъунлу
Тебердим.

Джырлайдыла къаяла,
Кийиклеринг джайыла,
Джангкылычым, кюнлю сахар —
Тебердим.

Дуниягъа айтылгъан,
Таурухдача орналгъан,
Таиг джулдузу, джазгъы сахар —
Тебердим.

Сабийлигим, джаншыгъым,
Рахатлыды къартлыгъым,
Муратымса, джазыуумса —
Тебердим.

Танг ашхы болсун, Малкъарым!

Танг шошлукъгъа бѣлениб,
Туралла Малкъар таула
Башлары кѣкге джете,
Шум болгъанла наратла.

Бу хурметге къарай,
Кѣлюме кѣб зат келеди.
Джюрегим а шыбырдай:
Танг ашхы болсун, Малкъар! —
дейди.

Къая эрнинде джугъутур
Кѣк тѣрюне суйюнед.
Тау Малкъарны Къарачай
Къарнашынча бек суюед.

О, Малкъарым, Малкъарым!
Къууанчлы джаша, джаным.
Халкъынга насыб тѣге,
Огъурлу атсын хар тангын!

Келинни тепсеую

Д ж ы р

Къыз чыгъа эсе, келин келеди,
Эки юйде да къуанч болады.
Алгъыш айта, орайда тарта,
Къарачайда той алай барады.

Арагъа чыгъыб, сыйлы акъсакъал
Къууанч тепсеую аллын башлайды.
Анга сый бере, хурметли келин,
Суююмлю къараб, эслеб атлайды.

Къартны, джашны да кёлю джарыкъды,
Къууанч келгенди саулай элге.
Нюрюн тёге, огъурлу келсин,
Харс уругъуз, тенгле, келинге!

Джазыу тенгеле алгъыш этейик:
Сабий кюлкюден толсун ююююз.
Джер да джашнай, насыбха атлай,
Зауукълу ётсун кюнде кюнююз.

Адеб-намысны сакълай билсегиз,
Ашхы муратла, келин, толурла.
Къайынны суюсенг, тийрени билсенг,
Сенлей насыблы кёбле болурла...

Къалай сейирди, ариуду джуртум,
Суюгенлеге къанат болады.
Алгъыш айта, орайда тарта,
Къарачайда той алай барады.

**Джюрек таралад, джюрек
джылайды**

Джыр

Джюрек таралад,
Джюрек джылайды.
Эки джарылыб
Ол нек кьалмайды?

Джерми тебренед?
Кёкмю кюкюрейд?
Огъай, суймеклик
Эки бёлюнед...

Алам къаралад,
Джаным таралад,
Джауум да джауад,
Тенгиз чайкъалад.
Джерми тебренед?
Кёкмю кюкюрейд?
Огъай, суймеклик
Эки бёлюнед.

Къайры кетейим,
Кетиб да не этейим,
Джюрегим эрийд,
Айт, не этейим?
Джерми тебренед?
Кёкмю кюкюрейд?
Огъай, суймеклик
Эки бёлюнед.

Менден кеталмай,
Сеннге джеталмай,
Айтырын айтыб,
Этерин этмей.
Джерми тебренед?
Кёкмю кюкюрейд?
Огъай, суймеклик
Эки бёлюнед...

Сюймеклик вальс

Д ж ы р

Огъурлу кюнле,
Ийнакълай сени,
Тохтаусуз барадыла.
Джазгъы джангурла
Сюймеклик джыргъа
Дауурбаз къагъадыла...

Ариу ингирле,
Ашыгъыш бизге
Келиб, кетедиле.
Ашхы умутла
Таулу джуртумдан
Узакъ элтедиле.

Къарылгъашчыгъым,
Къайдаса мени?
Кёрюрге излеб
Джарыкъ бетинги,
Джашил талада
Сакълайма сени...

Теберди сууну
Кёк джагъалары
Джарыкъ сёлешедиле.
Субай боюнлу
Акъ маралла да
Былайда тюбешедиле.

Сеннге джюрекден
Таралгъанымы
Толкъунла эслейдиле.
Сен къатымда болмасанг,
Мыдахланыб,
Ташланы терк силдейдиле.

Къалын кирпикле
Джарыкъ эртденде
Къалтырайдыла.
Эшмелеринг
Кюнню тюбюнде
Назик джылтырайдыла.

Сени джаратхан
Чомарт джашаугъа
Бюсюреу джырны
Джырлайма.
Джаш джюрегиме
Атынгы джазыб,
Тюбешир кюнню
Сакълайма.

Алан джуртум — шам джуртум

Барды аллай сейир джер,
Таурухдача джандет, джай.
Алан джуртум — шам джуртум,
Тау Малкъарым, Къарачай.

Къушлу джеринг, тарихинг
Джюрегиндед Кавказны.

Дуниягъа айтылсын
Ариулугъу халкъымы.

Атылдыла акъ тангла,
Азан къалды кычырмай.
Мыдах болуб нарт таула,
Ёзенледе джан къалмай...

Тансыкъ болуб тургъанбыз,
Аталаны джерине.
Уллу, гитче термиле,
Минги Тауну тёрюне...

О, таулула, джанларым!
Джуртубузну атмайыкъ.
Аталаны джерлерин,
Тилибизни сакълайыкъ.

Биз суйюнюб джашайыкъ,
Джерибизге кёл салыб.
Тилейме, эслеб атлайыкъ,
Халкъыбызгъа джарайыкъ.

Сёлешедиле таула,
Эжиу эте къобанла.
Белляу айта анала,
Ёседиле уланла.

Минги Тауну айрысын
Джасагъанлай толгъан ай,
Къууанчлы джаша, Алан журт —
Тау Малкъарым-Къарачай!

Алгыш айтсынла къартла,
Биз алагъа тынгылайыкъ.
Къууанч болса, той барад,
Биз тепсейик, джырлайыкъ.

Келин келир, къыз чыгъар,
Биз орайда айтайыкъ,
Тау адетни, намысны
Тёлюлеге сакълайыкъ.

Джукъу кетгенд менден кери...

Не эсе да сагъышлыма,
Джукъу кетгенд менден кери.
Ышараса тюз аллымда,
Таралтма да атла бери.

Ай булутха киргенлей,
Сингди джукъу кѣзюме.
Гокка хансча, къалтырай,
Кирдинг татлы тюшюме.

Джюрегим, эсим оноулаша,
Кѣб сагъышла къурайла.
Ай кече бла хапарлаша,
Джулдузланы санайма.

Ай джарыкъда эслейме
Сени джая къашларынгы.
Тюнюмдеча, сылайма
Къара толкъун чачларынгы.

Табигъат да уяна,
Танг тауланы къучакълайд.
Кюн таякъла гузаба
Акъ бетинги ийнакълай...

Ой, Ханума, Ханума...

Кюн таякълача, нюрюнг тегюле,
Бир кюн чыкъгъаненг аллыма.
Чырайынг — джуддуз, ауазынг —
булбул,
Бир сеннге илешдим, Ханума.

Ой, Ханума, Ханума, Ханума,
Джан дарман болдунг джаныма.
Татлы сезлеринг, дугъум кезлеринг
Къоймайла мени джашаргъа....

Ханума атынг, акъ танг — сыфатынг.
Ышарсанг, сейир болама,
Кезюме къарай, кесекчик алдай
Турсанг да, суйгенден сие барама...

Ышар, Ханума, джара джаныма,
Эки джюрекни къошайыкъ.
Суйгенле суйюб джырлай турурча,
Тахир бла Зухрача болайыкъ.

Джашауунда кёрмегенча ариуну...

Акъ бетине кызыл нюрю тэгюле,
Таулу кызычык кезлеучюкге джетгенди.
Аны кёрюб, кеталмайын, джолоучу
Джюрегини илешгенин сезгенди...

Кезчюклери кём-кёк суугъа сюзюлюб,
Кызычык джырлай тураед алайда.
Джолоучу да, кыйдагысын унутуб,
Бир кесекни сюелгенди туурада.

Суу ичерге излегенди джолоучу,
Акъ маралча, таулу кызыны кьолундан,
Джашауунда кёрмегенча ариуну,
Аджашады бара тургъан джолундан...

Бир ёзенде, бир элде ёсгенек...

Бир ёзенде, бир элде
Сабийликден ёсгенбиз.
Джаз башында джанкъозну
Бирге барыб юзгенбиз.

Чырт эсимден кетмейди,
Бир кюн алай айтханынг:
«Отха, суугъа да кирирме
Сени ючюн, ой, джаным...»

Кёгюрчюнле учалла
Кёк кенгине суююне.
Биз, алагъа сукълана,
Атлагъанбыз кёб кере...

Биз барыучу терекчик
Биягъынлай чагъады.
Келирлеми энтда деб,
Ышанганлай турады.

Тёп-тёгерек тынгылайд
Сени юсюнгден джырыма.
Джюрегим а шыбырдайд:
Келчи, джаным, къатыма...

Ала кёзлерим айтырла...

Къачхы джангурчукъ тереземи къагъад.
Ол шыбырдайды атынгы.
Сени тансыкълай, мен ийнакълайма,
Къол аязымда картынгы.

Озса да айла, озса да джылла,
Тюрсюнюнг эсде джашайды.
Мени джазыуум башха болса да,
Сенсиз джашаргъа къоймайды.

Биринчи тюбеб кёрген кюнюмден
Джюрегим санга илешди.
Таулу джуртуму ариу хурмети
Насыбны бизге юлешеди.

Мени джюрегим — сени джюрегинг,
Экиси бирча тебелле.
Атынгы айтыб, джырлаб тебресем,
Кёк, джер да ариу кёрюнелле.

Кёзюме къара, бек суюгеними
Ала кёзлерим айтырла...
Кёк джазларымы суюген турнала
Кавказ таулагъа къайтырла.

Сюелеме сагъышлы...

Сюелеме сагъышлы
Терезени аллында.
Джюрегим а шыбырдай:
«Ашыкъ», — дейди джазаргъа.

Къоймайдыла сагъышла,
Чыгъара таугъа, тюзге.
Джетмесинле джарсыула,
Адамла, юйюгюзге.

Къалам тизиб башлайды
Сёзлени акъ къагъытха.
Джерни юсюнден сагъышла
Бередила къанатла.

Кёзле талмай къарайла,
Кёб зат тюшед эсиме...
Мамыр кюнню джарыгъы
Ёмюрге тийсин джериме.

Тауда ариу шахарым
Тюбешнуге чакъырады,
Джангы чыкъгъан толгъан ай
Булутладан къарайды.

Къобан суула — эгечле
Таурухдача тюбейле.
Къатларына келирге
Сюйгенлени излейле.

Ашыкъ, джаным, туберге
Кёк ёзенни тёрюне,
Ай къанатха эрише,
Эшмелеринг кёрюне.

Кенгден къараб таныйма
Ай джарытхан джолунгу.
Ашыгъама сыларгъа
Толкъун къанат къолунгу.

«Сау кьал», — дегененг...

Аскерге тебрей, сен берген эдинг
Суратчыгъынгы, кьол салыб.
Кьолуму кыса: «Сакъла...» — дегененг,
Ызынгдан кьалдым таралыб...

Таулу элими кьарты, джашы да
Бир кёб алгъышла айтдыла...
Саукьалды айта, узайыб кетдинг,
Кёзлерим джолгъа кьатдыла.

Сюйген джуртунгу узакъ чеклерин,
Тауун, тюзюн да сакълайса.
Ах, иги сагъан бир кёрюр эди, —
Сен сафда кьалай атлайса...

Сен сюел, солдат сакълыкъны тутуб,
Душман аягъы басмасын.
Сюймеклигибиз нёгеринг болуб,
Аджалдан сени сакъласын...

Ариуджаннга

Келчи, Ариуджан, Доммай таулагъа,
Келлик джолунга къарайым.

Ёмюрюм сени кюсеб тургъанча,
Мен сени алай сакълайым.

Сени чырайынг – джуддузну ызы,
Кюн таякъла – джаякъларынг.
Арабыз – тенгиз, кенгде болсанг да,
Сакълайла Доммай тауларынг.

Атынг да Ариу, кесинг да ариу,
Къатынга къалай келейим?
Джанымча суюе, джюрегим куюе,
Муратха къачан джетейим?

Къалай унутхун, Ариуджан, сени,
Ауазынг Тюркден келеди.
Ашыкъ, Ариуджан, Доммай таулагъа,
Джюрек таралад, ёледи.

Наратла джурту, кёк къанатлыла –
Къарачай таула сакълайла.
Айлы кечеле, булбуллу тангла
Келлик джолунгу джасайла...

Сенден ариу бармыд, Кавказым?

Сенден ариу, джюрекеге асыу
Бармыды джер, джаным, Кавказым?
Тюркге, Арабха кетген таулула
Термиле джашагъан Кавказым.

Ата-бабаларымы тыбыры,
Тауланы уясы, Кавказым!
Джугъутурлу таулу джерлеринг,
Бешик джырымса, шам Къарачайым!

Акъ къышларынг, сагъышлача тууа,
Бютюн хурметли, ёхтемсе, Къарачайым!
Джырлай къаяла, джашнай талала,
Чакъырады кесине Доммайым.

Кюмюш секиртмеле, киришли таула,
Аланла суйген чалбаш Кавказым.
Къая ранлада буула ёкюре,
Къалай ариуса, шам Къарачайым!

Сенден ариу, джюрегиме асыу
Джокъду бу дуняда, Кавказым.
Къарчаны джери, эрке уланынг,
Сени бла насыблыд Къарачайым!

Къарасам, къарамайса...

Къарасам, къарамайса,
Тюбесек, тынгыламайса,
Джыласам, сан этмейсе,
Къатымдан а кетмейсе...

Мен сенден кетейим,
Кетиб да не этейим?
Болмаса, туракълайым,
Кёлюю уа айтмайым...

Ким биледи, билмейин,
Джюрегинг бла суймейин,
Келтиргененг юйюнге
Суймеген бир кюнюнге.

Къарайма, кёрмей кёкню,
Атлайма, басмай джерни.
Джаулугъум къолумдады,
Джангызлыкъ джолумдады.

Къаласа сен джюрекде,
Мен тилеген тилекде.
Мен кесиме къайтайым,
Кишиге джукъ да айтмайым...

Кел, атынга Айгюль атайым...

Фатимагъа

Тауларымы хурметлиди
Къайсы да джери.
Джюрегиме джол салгъанды
Джөгетей эли.
Мен кѣлюме, джашауума
Алгъанма сени,
Сюймеклигим, джазыуумса,
Гюлюмсе мени.
Джерни джети къатын аулаб,
Сеннге къайтайым,
Кѣлюмдеги къууанчымы
Джырда айтайым.
Айгъа къараб, нюр джюзюнгден
Сурат салайым,
Кел, ариуум, сени атынга —
Айгюль атайым?
Ашыкъмадынг, ашыкъмадым
Ётдюле джылла,
Сакъладыла экибизни
Кѣб тюрлю джолла.
Джюрекледе джашнайдыла
Назик умутла,
Сюймекликни къууанчына
Къарайла таула!
Кѣкден джулдуз алыб
Сеннге берелмесем да,

Алтын къала ишлеб
Сеннге теджемесем да,
Ийнан, джаным: ёмюрлюкге
Джагъынг болурма,
Таза хауанг, татлы тюшюнг,
Джанынг болурма.
Джерни джети къатын аулаб,
Сеннге къайтайым,
Кёлюмдеги къууанчымы
Джырда айтайым.
Айгъа къараб, нюр джюзюнгден
Сурат салайым,
Кел, ариуум, сени атынга
Айгюль атайым?

Элтеди бизни биягъы джолчукъ...

Элтеди бизни биягъы джолчукъ
Гоккалы тюзге ёзенде.
Къанатын кере, хурметли джашнай,
Ашхы умутла джюрекде.

Айтчы, ариуум, ичги сёзюнгю,
Джазыуунг болуб къалайым.
Кёкню джюзюне кюн таякъладан
«Сюеме сени», — деб джазайым.

Биягъы джолчукъ элтеди бизни,
Ашхам джулдузгъа къарайыкъ,
Туугъан джер джашнай, насыбха атлай,
Джашау нёгерле болайыкъ.

Сюймеклик джолу чакъырад бизни,
Тюбешиу насыб юлешед.
Сюйген джюрекле хапарлашсала,
Дуня бир сейир кёрюнед...

Кавказ таулары джулдузу

Джарыкъ тангымы булбулу,
Ариу нюрюсе сен,
Кавказ таулары джулдузу,
Къайсы джерденсе сен?

Ариу кызы, сени кӕргенни
Къыйылады саны.
Бурундан келген адетди
Сайлагъан ариуну.

Келмейди кеси аллына
Сюймеклик бизге да,
Келчи, келчи огъур танг бла,
Сюймеклик, кимге да.

Джашлыкъ чакъырады алгъа,
Узакъгъа экибизни,
Джюрекдегин айталмайма,
Тилейме, айт кӕлюнгю...

Джарыкъ тангымы, кӕгюмю
Ариу нюрюсе сен,
Кавказ таулары джулдузу,
Къайсы джерденсе сен?..

Тау этегинде — гокка хансчыгъым...

Джеримден келбет, джуртумдан хурмет,
Кюнден нюр алгъан сахарым.
Таула къойнунда, суула бойнунда
Сен юч ёзенни джалгъадынг.
Кёкле тюбюнде къанатла джайыб,
Къушча, орналгъан сахарым.

Кёксюл джангурла дауурбаз къагъа,
Орамларынгы джел сылай,
Бу арну къачны сейир къучагъы
Кюн таякъла да ийнакълай,
Таула тёрюнде, суула бойнунда,
Джарыкъ джулдузча, джылтырай.

Сенде ёсеме, сенде табама
Окъууда, иште насыбны.
Узакъгъа кетсем, тансыкъ болама,
Сен джылытаса джанымы.
Сени бир кёрген, кюнлю сахарым,
Сюйюб айтады атынгы.

Тау этегинде — гокка хансчыгъым,
Сюймеклигимча, тазаса...
Булбуллу тангла, кёкде турнала, —
Джаш тёлю суйген сахарса.
Татлы тюшюмча, суйген джазымча,
Джаш джюрегимде къаласа.

Мийик джулдузла кёгюнгю джасай,
Алтын уялы шахарым.

Кетмез джашлыгъым – сенсе насыбым,
Огъурлу, джылы шахарым.

Кёк сууларынга, джашнагъанынга,
Чакъыр кесинге, шахарым...

Ханны кызымыса...

Ханны кызымыса,
Айны кызымыса,
Билмейме, билмейме...
Сени сайлагъанма,
Сени джаратханма,
Кёрмейсе, кёрмейсе.

Кюнню кызымыса,
Джазны кызымыса,
Билмейме, билмейме.
Къызланы ичинден
Айырыб суйгенме
Ёмюрге, ёмюрге...

Суйдюм къарамынгы,
Сейир дуниянгы
Джаратдым, джаратдым.
Кёлюме джазгъанма,
Джюрекге алгъанма,
Сакълайым, сакълайым...

Кёклени төрюнде,
Джерлени юсюнде
Изледим, изледим...
Мен сенден ариуну
Мен сенден ариуну
Көрмедим, көрмедим.

Сюймекликни джолу бла...

Сюймекликни сейир джолу
Алыб келди мени сеннге.
Ёмюрлюкге излегенни
Джолукъдурду джазыу меннге.

Кел, чыгъайыкъ акъ тангнга
Сюймекликни джолу бла.
Кел, къарайыкъ джулдузлагъа
Сюймекликни кёзю бла.

Кёк таланы акъ танглары
Бир ариу, сейир аталла.
Чырайынгдан сурат салыб,
Кеслерине тартадыла.

Чууакъ кёкню тазалыгъын
Сюймеклик алыб келед.
Тауларымы огъурун
Экибизге тенг юлешед...

Кёк ашхамны тёрюнде
Кёкню джасайла таула.
Джулдуз джулдузгъа ышара,
Шыбырдайла наратла.

Ах, алай эсе...

Къобанны болад
Эки джагъасы, —
Къошулуб къалмай туралла.
Джюреклерибиз
Алагъа ушай,
Узакъда, кенгде къалалла.

Ах, алай эсе,
Ёзенде баргъан
Къобаннга барыб къарайыкъ.
Сюйгенле суюб
Къараб туруучу
Ол эки джагъа болайыкъ.

Толкъунну ызы —
Сюймеклик ызы —
Къобаннга оюу салады.
Бизни джолубуз,
Кёк джагъалача,
Къошулмай, къайры барады?

Ах, алай эсе,
Биз не этейик?
Муратха къалай джетейик?
Эки джазыуну
Эки джагъада
Таулада бирге этейик...

Атынгы айтыб кычырдым...

Кече тюшюмде алай кёргенме,
Мен болуб булут, сен а — ай.
Кёкле джюзюнде барыб тургъанем
Ызынгдан сени, джеталмай.

Бир атлы джетиб, джамчысын джайыб,
Алыб кетерге излейди.
Айны джарыгъын эслеген аты
Орнундан бир да тебмейди.

Джюрек суюгенин ат да сезеди,
Атынгы айтыб кычырдым...
Джюрекден джюрекге джол барды,
Сен алай чыдаб нек турдунг? дейле,

Керек кюнюнде, кече тюшледе,
Къайда болсам да джетерме.
Ийнан, ариуум, джан дарман болуб,
Къол азынга тюшерме...

Тилейме сенден

Сюймеклик эртденнге
Тюшюрген сен болдунг.
Сюймеклик тенгизде
Джюздюрген сен болдунг.

Экибиз тюбешсек,
Чагъалла гюлле.
Айырылсакъ, джел къагъыб,
Чапыракъла тюшерле.

Кюн къалсакъ, тюбешмей,
Ай киби кёрюнюр.
Ай къалсакъ, тюбешмей,
Джыл киби кёрюнюр.

Таулагъа къарасакъ,
Экибиз бир кёзден.
Джашлыкъ да джырлайды,
Насыблы джюрекден.

Джашауда мен сенден
Бар затны тилейме:
Джюрекни тап-таза
Боллугъун излейме...

О, суймеклик, суймеклик!..

О, суймеклик, суймеклик!
Къалай татлыды джанынг!
Сенсиз джашау, айт, неди?
Ариулукъду — тюз атынг.

О, суймеклик, суймеклик!
Айча, джарый келесе,
Дуниямы джарыта,
Сейир насыб бересе.

Кюн тийгенча тиесе,
Джаратыла джюрекде.
Сейир насыб тегесе,
Айтыласа тилекде.

Ёмюрлени термилиб,
Адам сени кюсейди.
Джазны джазы — суймеклик,
Сенсиз джашау, айт, неди?

О, суймеклик, суймеклик!
Айча джарый келесе.
Дуниямы джарыта,
Сейир насыб тегесе.

Учуб келелле турнала...

Хурметли джазгъа суююне,
Учуб келелле турнала.
Ёхтем, ариу тауларыма
Джол саладыла ала.

Ауушла башы кёкледе
Оюу салалла турнала.
Ёхтем, ариу тауларыма
Салам айталла ала.

Быллай хурметни таулагъа
Алыб келелле турнала!
Малла отлайла талада, —
Бу сейирликге бир къара!

Учмасынла кёгюбюзде
Уу келтирген къанатлыла.
Алан таулагъа суююне,
Учуб келелле турнала.

Хурметли джазгъа суююне,
Учуб келелле турнала.
Ёхтем ариу тауларыма
Къанат керелле ала.

Ой, джаным, балий, балий терекчик!

Уллу Къобанны ары джанында
Ариу юйюнгю кёреме.
Къатынга ёсген балий терекчик
Андан да сейир кёрюне...

Ой, балий, балий терекчик!
Тюшюб къалгъаем къатынга.
Ичги сёзюмю айта турурем,
Джарасанг мени джаныма.

Бу дуняда тюзлюк бар эсе,
Сюйген суйгеннге тюбесин.
Сюймеклик сокъур болмагъан эсе,
Эки джюрекни бир этсин...

Ой, нюрюн тёге, тийиб келеди,
Ары джаныма сейир кюн.
Джюрегим кюе, эриб къалады,
Джазыу тюбетирми бир кюн?

Ой, мени, джаным, балий терекчик,
Бир бек тийгенсе джаныма.
Бек суйгеними къалай айтмайса,
Ариуум келсе къатынга?..

Сѣлешедиле суйгенле...

— Къоянчыкъ болуб
Чыкъсам джолунгда,
Не этериксе?

— Атлыча джетиб,
Сермеб алгъанлай,
Мен кетерикме.

— Бешикчик болуб,
Тюшсем юйюнге,
Не этериксе?

— Уланчыкъ салыб
Кѣкюрегинге,
Тебретирикме.

— Ийнеча тюйрелсем
Омакъ кюйюзге,
Не этериксе?...

— Джибек халыча,
Терк суурулуб,
Ызынгдан джетерме.

— Мен къаты ауруб,
Бек инджилсем,
Не этериксе?

— Джер джюрегинден
Дарман табыб,
Санга берликме.

— Кѣгюрчюн болуб
Арбазгъа къонсам,
Не этериксе?

— Сен кеталмазча,
Алтын уячыкъ
Мен ишлерикме.

— Джерни джылытхан
Экинчи кюн болсам,
Не этериксе?

— Кюн къолларынга:
«Рахатлыкъ», — деб
Джазыб берликме.

Поэт бла сёлешиу

Аппаланы Билялгъа

Сен Ючкекенден, мен да — Тебердиден,
Товар вагонла «белляу» айта баргъанбыз.
Таулу анала джаныбызны сакълай,
Сабийликни киши джерде кьойгъанбыз.

Ана ёшюнюн эмерге кьоймайын,
Начас солдатла кёб къатылыкъ этгенле.
Халкыбызгъа кыйынлыкъла салгъанланы
Аманлыкълары кеслерине джетгенле.

Кёрмесек да къазауатны,
Мурдарны джели ургъанд бетибизге...
Къартланы бушуулары кёче мыйыбызгъа,
Мыдахлыкъ орналгъанды кёлюбюзге.

Аллах болушуб, Ата джуртха къайтдыкъ.
Туугъан элге, арбазгъа джол салдыкъ.
Абаданлача, джерин, кёгюн тансыкълай,
Сууундан ичиб, ташларын джаладыкъ.

Джашлыкъ джолгъа чакъыра, салыб
келгенек,
Бир кюн Пашинскеге экибиз эки ёзенден.
Джазыу не къатылыкъ этген эсе да,
Джуртха суймеклик кетмегенди
джюрекден.

Акъ булутланы къайыкъ эте бизге,
Сабийликден джомакъ айтхандыла кёкле,

Тау тёппелени кёрюб тюшюбюзде,
Хапар айта эдик бир-бирибизге...

Эсингдемиди, шохум, джаш поэтлени
Къууанчлы, зауукълу тюбешгенлери.
Артист, джазыучу... ашхы тенглени
Къараб къарагъынчы кёзден кетгенлери.

Ай медет, къаллай фахмулу джашла
барелле;
Мусса, Ахмат, Бергер, Хусей, Маулан...
Ала керти дунягъа кетгендиле,
Тансыкъларын алалмайын тауладан.

— Энди Къарачай сизге аманатды, — деб
Джерибизни саулагъа оснят этгенле.
Арабин, не къалды биз сынамагъан:
Шукур, энтда бардыла кёбню кёргенле.

Къыйынлыкъ кёрюр ючюн къалмадыкъ,
Бюгюн сени да чачынг агъаргъанд.
Тюгел сенича болмаса да, шохум,
Кёресе, мени да чачым джукъаргъанд...

Аллах буюрса, биз энтда джазарбыз,
Алкъын бу дуняда джолоучубуз.
Артмагъыбыз ауур болуб, арысакъ,
Келлик тёлюлеге къоярбыз...

Танышдыкъ тойда

Танышдыкъ бир тойда
Экибиз, тюбешиб.
Тепседик, сёлешдик,
Джюрекле илешиб.

Согъулду тау къобуз
Зауукълу, тауушлу.
Джарыкъды харсыбыз —
Арбазда той уллу...

Джырладыкъ, къошулуб,
Бир джерге олтуруб,
Ышара башладыкъ,
Туурада биз туруб.

Къууанчха къарадыкъ
Экибиз бир кѣзден,
Къошулуб, джырладыкъ
Насыблы джюрекден.

Ойнатыб санланы,
Урчукъча, бурулдукъ.
Сюймеклик отуна
Бир сейир тутулдукъ...

Харсла да таркъайыб,
Чачылды тоюбуз.
Шахарны арасы –
Биргеди джолубуз.

Сюймеклик сезимни
Кючюне сыйындыкъ.
Алай бла экибиз
Бир юйге джыйылдыкъ...

Къызыл тенгиз

Алтын тюрсюн алыб төп-төгереги,
Къыйырсызча кёрюнед Къызыл тенгиз.
Ариулугъуна ариулукъ джетмейди,
Аталса керек эди анга «Къыз тенгиз».

Узакъдан, джууукъдан да термилелле
Къыппа-къызыл тенгизни кёрюрге.
Араблыла, исси кюннге эрише,
Джюрек джылыулары бла бёлейле нюрге.

Къызыл тенгиз къралны байлыгъыды,
Деселе, кёбле сейирсинедиле.
Анга джол салгъан, джууунуб кетген
Саулукълу болуб къайтады, дейле.

Гокка хансла джасамасала да,
Къум тюзле бергенле ариулукъларын.
Суратчы ёмюрюн ашырса да,
Салыб чыгъалмаз нюрлю джагъасын.

О, Къызыл тенгиз! Къызны тенгизича,
Къууат салыб тураса муслиман джерге.
Аллах айтса, джол чыгъар кёб таулугъа
Суу сурат джюзюнгю барыб кёрюрге.

Барырла къартла, къызла, джашла да,
Араб тенгизи тарга кесине.
Толкъунла мында зикир айталла,
Аллахны атын сала эсинге...

Къалай игиди джашауну бары

Хар затны барды
Энчи ышаны.
Джерими — дамы
Дунияны — тангы.

Кырдык ёседи,
Кюнле кериле,
Тау сюеледи,
Кёкге тиреле.

Джулдуз чыгъады,
Ашхам болгъанда,
Гугурук кычырады,
Танг атханда.

Хар нени барды
Кесини джыры.
Ауушну — къары,
Адамны — сыры.

Кюнню джарыгъы,
Сютню акълыгъы,
Отну джалыны,
Чибинни джаны.

Къалай игиди
Джашауну бары...

Алай огъуна барсынла кюнле

Кёзлерингде
Кёрюнедиле
Кёкню чууагъы,
Сюймекликни къууанчы,
Джазны атлаб
Келген чырайы,
Тюбешгенибизни
Ариулугъу...

Джаз бла бирге
Табигъат да айныйды:
Чегетге – булбул,
Тюзлеге – кырдык.
Сюймекликни
Джюрекледе джашырыб
Къаллай бирни
Экибиз турдукъ...

Акъ тангла,
Шош эртденле,
Бизни кеслерине чакъыра,
Нюрлерин
Теджейле гоккала.
Къанатла джая,
Айлы кечеле,
Ызыбыздан къарайла.

Булутла чачылалла,
Турнала узаялла,

Биз а кялабыз,
Ызларындан тарала...
Алай огъуна
Барсынла кюнле,
Биреу биреуге ашыгъа...
Къууана суйгенле...

Сукъланама

Дж ы р

Сукъланама кѳанатлыгѳа —
Кѳрлюкдю сени.
Джюрегими таралгѳанын
Билдирсе мени.
Ашыгѳама, ариучугѳум,
Джазны кюнюне,
«Сюймеклик», — деб джазар ючюн
Кѳкню джюзюне...

Сукъланама Кавказымы
Кѳк тауларына.
Ала кѳуру да кѳарайла
Сени аллынга.
Ийнакѳлайла мени ючюн,
Ышара санга,
Чакѳырадыла бизни да
Сюймеклик тангыга.

Сукъланама адамларына
Келир ѳмюрню,
Ариулугѳунгу джырларла
Ала да сени,
Мыдах болмай ол заманда
Ашыр кюнюнгу.
Джашарыкѳса джырларымда,
Сакѳла кесинги...

Джерни ёшюнюн джасайдыла
Кёксюл будайла,
Сабанланы джашнатадыла
Ол джашил джайла.
Биягынлай чагъадыла
Чегет этекле.
Сагъышлана, сакълайдыла
Чынар терекле.

Сюеме Тебердини

Сюеме Тебердини:
Туугъан элимди.
Къушлу тауларымы:
Ёсген джеримди.

Сюеме хар къайда
Джерими хурметин,
Ёхтем Кавказымы
Кёб тюрлю миллетин.

Сюеме паратны
Теджеген салкъынын.
Тау сууну, арымай,
Ёмюрле саркъгъанын.

Сюеме арбазны,
Огъурлу юйюрюн.
Къонакъгъа сый бере,
Чакъыргъан тёрюн.

Сюеме халкъымы,
Къаджыкъмай урунган.
Сууукъгъа, джелге да
Тёзе, алгъа баргъан.

Сюеме анамы
Эмизген акъ сютюн.
Къыйынлыкъ кёрсе да,
Джашагъан халкъы ючюн.

Къарайыкъ...

Джууукъ орамда джашайса,
Толгъан айчады сыфатынг.
Акъ танглача джаратыла,
Кёк терезенгден къарайым.

Турнала кёкде учалла,
Келчи, алагъа къарайыкъ.
Акъ къайынланы къатларында
Булбул джырлайды, тынгылайыкъ.

Дуния джарыкъды, сейирди,
Бу ариулукъгъа къарайыкъ.
Сюймеклик бизге келгенди,
Не айтырыгъына тынгылайыкъ.

Акъ сагъышларын тауларым
Берелле бизге саугъагъа
Кюн таякълача, нюр тёге,
Къарайыкъ чууакъ аламгъа.

Сен эсиме тюшесе...

Джыр

Джазны тангы атханлай,
Сен эсиме тюшесе.
Кюн да нюрюн чачханлай,
Насыблыма, билесе.

Гокка хансчыкъ чакъгъанлай,
Сен эсиме тюшесе,
Ол да мууал болгъанлай,
Сагъышлыма, билесе.

Турналаны кѳргенлей,
Сен эсиме тюшесе,
Кѳкге садакъ атылса,
Сагъышлыма, билесе...

Къуш уядан учханлай,
Сен эсиме тюшесе.
Чыпчыкъ андан къачханлай,
Сагъышлыма, билесе...

Булбул джырын тартханлай,
Сен эсиме тюшесе,
Сенден хапар айтханлай,
Насыблыма, билесе...

Ай туурагъа чыкъгъанлай,
Сен эсиме тюшесе,

Кесинг нёгер болгъанлай,
Насыблыма, билесе.

Чолпан джулдуз чыкъгъанлай,
Сен эсиме тюшесе,
Андан ариу кёрюне,
Джашаууму нюрюсе...

О, къайры ашыгъасыз, тау суучукъла?

О, къайры ашыгъасыз, тау суучукъла?..
Джангызлыкъ сынамай, къошулургъамы?
Ангылайма. Бирге къобан къураргъа,
Сора бирге рахат барыргъамы?
Алайды, адамладача болады,
Табигъатда да джюрюйдю адет.
Биз да ашыкыгъан эдик къошулургъа,
Алай а джазыгу къоймады, ай медет...
Танышдыкъ бир тойда, тюбешдик кёб кере,
Къарадыкъ, къууандыкъ айгъа, кюннге да,
Ашхы сезимле тууа джюрекледен,
Къууаныб къаралла шагъырей тенгле да.

«Сюеме», — дедик бир-бирибизге,
Сезимле сыйынмагъанча джюреклеген.
Сукъланыб къарадыкъ джангкылычха,
Кёк бла джерни къошхан сейирлигине.
Къолла къошула, бирге айландыкъ,
Гюллю орамгъа, театр гъа джол салдыкъ...
Ичги сёзюбюз тышына чыкъмайын,
Суймеклик сезимни теренде сакъладыкъ...
Джарыкъ селешдик, насыбха атладыкъ.
Ишге ашыкыдыкъ, юйге биргед джолубуз,
Джашауда къууанч, бушуу да юлешдик.
Бир кюн а эрлай бузулду халыбыз...

Сѣзчюле арагъа къайгъы салдыла,
Кирсиз сезимле дженгил сууча бардыла.
Толкъунла ургъанча кеслерин ташлагъа,
Сюймеклик чайкъалды, тюшдю къайгъыгъа.
Ашыкъгъан суучукъла, къошулуб, кетдиле,
Къошулгъунчу уа кѣб сынауладан ѳтдюле.
Биз а джашайбыз тау суучукълагъа
сукълана.

Джюрекледен джарсыула кетмейин
къалдыла...

Кетер заман джетди...

Кетер заман джетди...

Джолгъа атлана, къарайма кёзлеринге,
Сакълайма не айтырынгы,
Суймейме мыдах къалырынгы...

Бусагъатлай талай атлам этиб,
Тохтайса, джылы къолларынгы
бошлайма.

Огъурлу къарамынг, ышаргъанынг
Тарталла кеслерине, алай а бир джукъ
айталмайма...

Алай ненча кере болгъанды, таралтханды
Айырылыу джюреклени, кёб къыйнагъанды.
Поезд къызыу алыб барса да узакъгъа,
Бар эсим бугъунуб сенде къалгъанды...

Къайгъырма, джаным, энтда мен
къайтырма,
Суйгенлей сени джашауда къалырма,
Тансыкъ болгъанымы санга шыбырдай,
Къуп-къуру кесинге акъыртын айтырма...

Эслегенимде...

Эслегенимде кечеде джулдузну,
Учуб кетиб, къарамдан тас болгъанын,
Ант этдим, ариуум, ол кёзюуде
Тенглешдирмезге сени бла ариулугъун.

Эслегенимде омакъ джангкъылычны,
Кёзюю къамата, ташайгъанын,
Тенглешдирмезме, дедим, мындан ары
Сени бла аны нюрлю къанатларын.

Кёргенимде къачда назик гюллени,
Мууал болуб, ауа баргъанларын,
Ант этдим энди тенглешдирмезге
Сени бла, ариуум, гюллени барын.

Эслегенимде керти суйгенлени
Адам сёзледен кёб ачыгъанларын,
Ант этдим къолумдан келгенича бир
Суйгенлени джакъларгъа барын...

Доммайда сакълайма...

Д ж ы р

Акъ башлыкълары
Доммай таулары
Хар къуру сени сакълайла,
Гоначкыр сууну
Кёк джаякълары,
Толкъунла, джырлаб башлайла.

Сюйген джюрекни
Джырлагъанына
Къаяла, къушла тынгылайла,
Таулада ёсген
Гокка хансла да
Алгъынча сени сакълайла.
Таулары кызы –
Джарыкъ джулдузу,
Атынгы айтыб джырлайла...

Кёз кирпичлеринг,
Кюнден нюр алыб,
Манга суююмлю къарайла...
Назик сёзлеринг,
Кёрген кюнлерим
Сенсиз джашаргъа кьоймайла.

Сюймеклик тангы
Атыб келеди –
Сейир жарыкыгъа къарайма,
Доммай талагъа.
Келлик джолунгу,
Джаным, ашыгыб сакълайма...

«Сюймекликни орамы», — деб атайма

Энтда озама сени орамынг бла,
Биягъынлай терезеден къарайса.
«Къууанчым, джаным, сабыр атла», — деб,
Аллай бир, ариуум, нек тараласа?..
Сора кюн таякъча джарытаса
Баргъан джолумда кёзлерими.
Къууанч тыбырлы болуб атлайма,
Теренде сакълай сезимлерими.
Узайыб барсам да кёз туурангдан,
Ийнан, суйгенден сие барама.
Ма бу орамгъа, ким да эшитирча,
«Сюймекликни орамы», — деб айтама...
Мен а хазырма джашау узуну
Сен барлыкъ джолдан таймай барыргъа,
Назик къарамынгдан къарыу ала,
Джазыуунг болуб ёмюрге къалыргъа...

О, джашлыкъ, джарыкъ муратса

Ай, джашлыкъ, адамны муратыса,
Кесинге таралтыб озаса.

Джашыртын джетген сер къартлыкыгъа,
Алай дженгил нек хорлатаса?..

Керексе, джашлыкъ, къурт-къумурсхагъа,
Терекге, къанатлыгъа, адамгъа...
Хар неге, кимге да багъалыса,
Къууат-кюч бересе джашаугъа.

Элтгенсе, джашлыкъ, кёблерибизни
Джурт ючюн сермешнулеге.
Насыб, къууанч да юлешгенсе,
Къарата ёлюмню да джюзюне...

Не болумгъа тюшюре келсенг да,
Къызгъанмагъанса джылыуунгу.
Отха, ырхыгъа, къуртге тюбетсенг да,
Сууутмайса суймеклик джолну...

Ай, джашлыкъ, нюрсе, джарыкъ
муратса,
Сен барда насыблы джашайбыз.
Ёмюрлюк отунгдан джылына,
Санга тарала биз къалабыз.

Къарыу алдыраса таудан, кёкден,
Ётдюресе сабийликни чегинден.
Чыгъара ауушха, айгъа, кюннге,
Айт, нек къутхаралмайса ёлжумден?!

Кимге да кюсетмейин кесинги,
Къызгъанмайын кер нюр къанатла.
Юйлеге берекет келтире, насыблы эте,
Къууанчлы джашасынла джерде адамла!

Мийик джулдузну джарыгы

Отарланы Керимни эсге тюшюре

Басхан ауузунда орналыб элинг,
Ныгында рахат олтуралла къартла.
Былайда тебе сабий джюрегинг,
Белляу айтханла субай наратла.

Биягындай суумай турады,
Гирходжанда юйюнгю тыбыры.
Туугъан джерден багъалы бармыды?
Былайда башланад джюрекни джыры.

Таулу ананы татлы сютюнден
Сезгененг, Керим, кюнню джарыгъын.
Неден да айырыб сие эдинг
Джомакъ тауланы дуняда барын.

«Таулучукъла, сиз да ёсюб джетерсиз...» —
Дегенинг эсимдеди Къарачайда.
Сени, акъылман, огъурлу къарамынг
Джазылгъанед джюрегиме узакъ джайда.

Малкъарныча кёре Къарачайны,
Гоппан аякъдан айран ичдинг.
Дуняда андан ариу кёрмегенча,
Джюрек тёрюнге джаздынг тарихин.

Къара джамчынг къанатла бериб,
Къарачай атны ёзенде чабдырдынг.
Доммайны чокъуракъ сууундан иче,
Назмула джаза, кёб тангла атдырдынг.

Джюрегинг болурмед алтын уя,
Андан чыкыгъан сёзле джарай балча,
Бир джарыкъ ауазынг баред, Керим,
Сёлешсенг, ким да суйюб тынгыларча.

Кавказ поэзияны устасы, Керим,
Мийик дуниянга сейирсинеме.
Бирде ахсына, бирде къууана,
Джазгъанларынгы толу сеземе.

Къаллай суймеклик, терен оюмларынг,
Адамлыкъгъа чакъыра сёзлеринг,
Къаллай бир огъур, джарыкъ тегелле,
Джюрекдени джылыта сезимлеринг.

Назмударынг — халкъынга осият,
Джюрекледен, гюллеча, чагъалла,
Ала барда джашарыкъса, Керим,
Толмагъан муратларынг да тола...

Джюзген окъла тегерекден джауа,
Уруш тюзде джаралы болгъаненг,
Къаламны орнуна шкокну алыб,
Джаулану сюрюб, алгъа баргъаненг.

Къыйынлыкъ, бушуу юслерин басыб,
Къатылыкъ, зорлукъ сынагъан адамла
Назмуларынгы джан дарманча кёрюб,
Окъугъандыла таулу инсанла.

«Эй, таулула, тынгылаб турмайыкъ», – деб,
Москвагъа оюмлу къагъыт джазгъаненг,
Халкъны джарсыууна джюрегинг ачыб,
Тауланы антынгача, къол салгъаненг.

Ол ишинг – джигитликни атламы, –
Энтда береди Джуртунга нюрюн.
Назмуларынгда джашагъан джанынг
Хурметли этед Малкъарны тёрюн.

Исси джюрекден чыкъгъан сёзлеринг
Джашау джолунгу джарытыб туралла.
Ауушла башы кёкле, тансыкълай,
Огъурлу тюрсюнюнгю джокълайла.

Москва ш.

Къара суучукъгъа айтырма...

Ким биледи, суююб къалырса,
Менича, Доммай тауланы,
Кюнча, ийнакълай чыгъарса,
Джылыта суйген джанымы.

Сени кёрюрге термиле,
Кёб джазны, къышны ашырдым.
Джюрек тёрюмде-теренде
Бек суйгеними джашырдым.

Ким билед, алгъан болурса
Джазгъы гюллени чырайын.
Тюбеген сайын айтырма:
Сайладым къызладан ариуун.

Ким билед, тюшюмде кёрюб,
Тюбесек джайгъы чилледе,
Айталмасам а тюнюмде,
Келирме къачны кюнюнде.

Бораннга, джелге бой бермей,
Дунияны аулаб къайтырма.
Къалай суйгеними акъыртын:
Къара суучукъгъа айтырма...

Москва ш.

Омар джырласа

Ата-бабангы сыйлы джеринде
Таулу юйюрге насыбха туудунг.
Хурметли кюнде алгыш айтыла,
Хоншу-тийрени кьюуанчха бурдунг.

Джыр дунягъа фахмунгу бериб,
Омар, ёмюрню хорлай келесе.
Халкъны джазыуун джюрегинг сезиб,
Тау Малкъарны джанынгча кёресе.

Сахнагъа чыгыб, джырлаб башласанг,
Эжиу этелле сагъышлы таула.
Малкъарда кьой эсенг, Къарачайда да
Сюйюб тынгылайла огьурлу къартла.

Джашау – насыбынг, джырлау –
кьюуанчынг,
Джырны тилин джюрегинг бла сезесе.
Аллах буюруб, закий джырчыбыз,
Халкъынгы кёб сейирсиндиресе.

Сейир танг атар, къанатын кере,
Нюр себе таугъа, ёзеннге, тюзге.
Ауазынг чакъырад таула тёрюне,
Кьюуанчлы эшитиле хар бирибизге.

Келирбиз, келирле Къарачайдан,
Ауазынг тарта хурметли джерге.
Джыр хазнанг бла тюбешиу насыбды,
Омар, юлгюсе джаш тёллюбюзге.

Болур бир тилек, алгыш сёзюбюз
Сюйген джырчыбыз Отар улугъа.
Минги Таудан да ёрге эшитилсин
Джырлагъаны Къарачай-Малкъаргъа.

Джырлай, ауушха, ёрге баргъанса,
Арымай, талмай джырлай джюрегинг.
Джырлай сахнада, къууанчда, тойда,
Джырла – нёгеринг, джылла – тенглеринг.

Эгиз къарнашла – эки халкъынга,
Омар, джюрегинг бирча тебеди.
Дуня джарыгъынг – таула, таулула,
Кёлюнг, джанынг ала бла биргеди.

Сен джырлаб тебресенг, дун-дуняны
Сеннге къошулуб джырлары келед.
Къарачайда, Малкъарда да хар таулу,
Омар, сени джаныча суюд.

Джырла, джыргъа бёле Малкъарны
джерин,
Джюрегинг Минги Таудан тебе.
Тауланы сыры – халкъынгы джыры бла
Бютеу дуняны сейирсиндире.

Москва ш., январь, 2002

Дуния джарыгъым — таулары кызы...

Кёкню тюбюнде, джерни юсюнде
Сюйген суйгенин излейди.
Аллах буюрса, насыбы тутса,
Ол анга бир кюн тюбейди.

Джаным джаратхан, кюнча кьаматхан
Кёзюм кьарагъан, кьайдаса?
Джазы чагъында нюрюнг тегюле,
Аллыма чыгъыб кьаласа...

Джолумда бара, суу алыб келген,
Ариу кызы, санга тюбедим.
«Кызычкы, суусабма», — деб айтханымда,
Тартына, джунчуй, суу бердинг.

Кёзлеу суучукъча, сабыр селеше,
Татлы сезимле узатдынг.
Дугъум кёзледен нюрюнг тегюле,
Былай нек мени таралтдынг?

Сени чырайынг — болду нюзюрюм,
Чегетде ёсген джилегим.
Джылы кьарамынг — мени насыбым,
Джанымдан эсе суйгеним.

Дуния джарыгъым — таулары кызы,
Былай нек мени таралтдынг?
Кьарамым талмай, суймеклик кьоймай,
Узакъда, кёкде нек кьалдынг?

Бир сейир атлай келесе...

Бир сейир атлай келесе,
Гокка хансчыкъча кёрюне.
Сен башха болмай мёлексе,
Кёргеним сайын термиле.

Джулдуз къарамча чырайынг,
Кюннге эрише кёзлеринг.
Къалай чыгъайым мен тангнга,
Джукълатмайдыла сёзлеринг.

Мен сени сайлаб, сен да «хо» деб,
Ах, муратыма джетерем,
Ол сени суюд дегеннге:
Джанымдан юлюш этерем...

Ах, иги сагъан, сен кел деб,
Мен да баргъаем къатынга.
Тенгизден ётюб джетерем,
Джарасанг мени джаныма.

Эшит, кечерме...

Умут этиб сакълайма,
Къайгъылыд кече.
Алайда сабыр бол:
Къал, анда къал, келме...

Огъай, юйюнге къайыт,
Къалмайын джолда.
Чакъыр, чакъыр, – дейди
Суратынг къолумда.

Ашыкъ, джаным, сакълайма
Къайгъылыд кече.
Таш тюл эсе джюрегинг,
Эшит, джаным, кечерме...

Джулдуз кюйсе, джанмайын
Тас болуб кетед.
Сюймеклигим, къоймайын,
Сени алыб келед...

Къууанчынг болуб къалайым...

Орамда кетиб баргъанлай,
Шош къарамынгы эследим.
Таурухдан тюшген къанкъазлай,
Назик атламынгы кёрдюм.

Джунчуй, тартына да келиб,
Къууанч тыбырлы болгъанем.
Акъ бетинге эсим кетиб,
Бир бек илешиб къалгъанем.

Алдауукъ тюлдю тюбешиу,
Джюрек джюрекеге илешсе...
Къалай сейирди сѐлешиу,
Сюймеклик тилде сѐлешсе...

Айланч джолчукъда, ёзенде,
Экибиз суйюб атлайбыз,
Сюймеклик келсе адамгъа,
Дунияны аулаб къайтабыз...

Ол кюнча чыгъыб аллынга,
Нюр чырайынга къарайым,
Тартына, джунчуй къатынга,
Къууанчынг болуб къалайым...

Москва ш.

Былай нек таралтдынг мени?

Мен сеннге тарала,
Сен да башхагъа,
Ачытдынг, кюйдюрдюнг,
Кесинги сюдюрдюнг...
Къайдан да таныдым сени,
Былай нек таралтдынг мени?

Къагангы къарамынг,
Суююмлю чырайынг
Кёзюуде бузлата,
Кёзюуде джылыта,
Къайдан да таныдым сени,
Былай нек таралтдынг мени?

Мен сеннге тарала,
Сен да башхагъа,
Сууутдунг джанымы,
Билмединг халымы.
Къайдан да таныдым сени,
Былай нек таралтдынг мени?

Къарайма кёзюнге,
Ийнанмай сёзюнге,
Насыблыд сакълагъан,
Умутну атмагъан.
Къайдан да таныдым сени,
Былай нек таралтдынг мени?

Москва ш.

Сенсиз джашау, айт, неди?

О, муратым, муратым!
Къушну ызыд къанатынг,
Сенсиз джашау, айт, неди?
Джангкъылычды тюз атынг.

Кюн тийгенча, тиесе,
Джаратыла джюрекде,
Сейир насыб юлеше,
Айтыласа тилекде.

Ёмюрледен ёмюрге
Адам сенсиз болмайды.
О, муратым, толкъун къанат!
Бир иш сенсиз тынмайды.

О, муратым, алтын уя!
Нюр джай кёкге, джериме,
Тау эллери айнырча,
Шо, бир онг бер миллетиме.

О, муратым, муратым!
Къууанч юлеш халкъыма.
Дунияны башында
Айтылырча джуртума.

Москва ш.

Элинги кёрюб...

Элинги кёрюб,
Джеринги суююб.
Бир кюн юйюнге баргъанем,
Джаныма джараб,
Ананга къараб,
Сени джаратыб кьойгъанем...

Болджал салмайын,
Кишиге айтмайын,
Ахыр сёзюнгю сакъладым.
Къууанчым къайнай,
Джюрегим ойнай,
Ёмюрге сени сайладым...

Кесим кесинге,
Къарай джюзюнге,
Ичги сёзюмю айтайым.
Мен сени таныб,
Джюрекге алыб,
Юйюме алай къайтайым...

Москва ш.

Сюймеклик джокъду, деселе...

Сюймеклик джокъду, деселе,
Джаныма дженгил джетеди,
Алдаулукъду деб сёлешген, —
Ол акъылсызлыкъ этеди.

Сюймеклик сайламайд тынчын,
Таудан, тенгизден ётеди.
Ол, арымайын, талмайын,
Джюрекге сингиб кетеди...

Барды кёзлери, джаны,
Акъылы, сыйы, намысы...
Отдан, суудан да ётеди,
Келсе уа, чыртда кетмейди.

Сюймеклик джокъду, дегенле
Сынамай айталла алай.
Джерде, кёкде да билелле
Сюймеклик тилинде джырлай...

Джыл сайын чагъыб турады,
Керти сюймеклик ёлмейди.
Нени да кёред, тёзеди,
Сатлыкъны чыртда кечмейди.

Москва ш.

Кёлюнге къалай джетейим?

Бюгюннге дерн джашайма,
Ариу сёзюнгю унутмай.
Кёрмесем, алай болама:
Джашауум сенсиз къурурлай.

Сюйгенден сюе барама,
Айтчы, ариуум, не этейим?
Былай бир мени таралтма,
Не суйсенг, аны этейим...

Къоюб кетсенг да, турлукъма,
Кёлюмден кетмей, кюйгенлей.
Арадан минг джыл ётсе да,
Турлукъма сени суйгенлей.

Айтчы, ариуум, тахсангы:
«Джет!» — десенг, джелча, джетейим.
Сормай келирча юйюнге,
Кёлюнге къалай джетейим?

Джазыу хынылыкъ этсе да,
Сен айтхан джерде сакълайым.
Мен сени разы этерча,
Кёлюнге къалай джетейим?

Джулдузла да бирча джарытмайдыла...

Хаджиланы Танзилягъа

О, таулу эгечим, Танзиля!
Былай кеч нек танытдынг кесинги?
Джюрек тазалыкъ, ашхылыгъынг бла
Сейирсиндиресе кёблени.

Бу назму тизгинлени, акъ тангнга къарай,
Танзиля, сеннге джюрекден атайма.
Терен оюмларынга тынгылай,
Джашауда барса деб, бек къууанама.

Кёргеним сайын а хаман да сени
Эгечлерими кёргенча болама.
Огъурлу сёзлеринг, къууандыра мени,
Бютеу къайгъымы унутдуралла.

Булбуллу тангла, джулдузлу ашхамла
Сабийлигингде белляу айтханла.
Таулу анангы ашхы сезимлери
Халкъынга джарарча учундургъанла.

Къол къыйынынгы, джан джылыуунгу
Тюбелек бересе таулу халкъынга.
Дунияда не игиликле бар эсе,
Барын да теджейсе Къарачай-Малкъаргъа.

Болсанг да таулу атаны фахмулу кызы,
Къарачай анадан туугъанса.

Джюрек джылыуунгу тенг сингдире,
Барыбызны да бек кыуандыраса.

Адеблилигинг, ишленмеклигинг бла
Кёбледен бюсюреу-сыпас дайым табаса.
Кесинг ючюн тюл, миллетинги тамблагъы
Насыбы ючюн джашай бараса.

Джулдузла да бирча джарытмайдыла,
Бирча тюлле халкъны да адамлары.
Бирча джараб хар бири бармайдыла,
Бирча болмайла джашау джоллары.

Сени джулдуз кибик чырайынга
Сюймегенни кёзю тиймесин.
Ананг айтыучу бешик джырынг
Джюз джылланы, Танзиля, эшитилсин.

Сени джазыуунг джашауунг да
Халкъны джазыуу бла байламлыд.
Оюмларынг джарай джуртунга,
Хар кюнюнг ётсюн кыуанчлы.

Къартланы алгъышлары сеннге джете,
Насыблы, кыуанчлы, зауукълу джаша.
Эркелете тауларынг, багъалата халкъынг,
Муратларынг тола, эгечим, джаша.

Джашауунг кюнча дайым джарыкъ болсун,
Мыдахлыкъ джокъламай турсун сени,
Эки эгечим барды да, Танзиля,
Ючюнчю эгечим болгъанса мени.

Бир акъыл къудрет барды сенде деб,
Айгюль да, мен да суйюб къарайбыз,
Сени табхан огъурлу анагъа
Минг бюсюреу, алгъыш айтабыз.

Москва ш.

Адам бла сүймеклик

— Дуния джарыгъым, сүймеклик,
Не ючюн джаратылгъанса сен?

— Джашауда менсиз болмазса деб,
Джер бла бирге туугъанма мен.

— Бир-бирде кюнча джылытаса,
Бирде уа алай нек бузлатаса?

— Адам, джолунгу терс кесмегенме,
Алай а ачыкъ кёб сёлешгенме...

— Субай, кука сёзлени айтыб,
Бирсиле сени нек теджейле?

— Аны ючюн, артыкъ терилиб,
Алагъа бой бериб кетмейме...

— Тубеймидиле сени джолунгда
Джюзюнге тамгъа салгъанла?

— Хо, не джашырыу, тубейдиле
Аны ючюн юлюшсюз къалгъанла...

— «Сюеме», — дерге, тилим джетмесе,
Къайдан табайым болушлукъ мен?

— Джюрекден джюрекге джол барды,
Сезимле къанатынг болайым...

— Ай медет, джашауум кысхады,
Санга термилгенлей барама.

— Джюрекге дарман — сүймекликме,
Ёмюрге биргенге къалама...

Тилейме, сыйлы Аллахым

Сенден, сыйлы Аллахым,
Кёбдю тилегим.
Бу тынгысыз дуниягъа
Ауруйд джюрегим.

Адам инсан, эс джыйыб,
Ариу джашары,
Бир-бирин тюл, гырджынын
Халал ашары

Келирча эт, сыйлы Аллах,
Кючюнг — кыйырсыз...
Къалгъандыла бек кёбле,
Адебсиз, сырсыз.

Адам бала дуниягъа
Насыбха келсин.
Мамырлыкъда, тюз джашаб,
Къартлыкъгъа джетсин.

Сыйлы Аллах, халкъымы
Джерге къаратма.
Кёб инджилгенд, кёб сыннганд,
Ачыу сынатма.

Киши арбазда джашатма
Огъурлу халкъымы.
Джаула кёб джутланганла
Халал хакъына.

«Джуртума...» — деб джылатма,
Аллах, бир джанны.
Айырма нарт тауладан
Таулу инсанны.

Хар таулугъа элинде
Зауукъ табаргъа,
Таурухлада, джырлада
Нартха ушаргъа

Тырмашырча акъыл сал,
Сыйлы Аллахым,
Тартмай кеси башына
Дуня палахын.

Джаш тѣлюню, кѣресе,
Бюгюнню джолун.
Сен огъурар ишлеге
Узатсын къолун.

Тутса сени джолунгу,
Халкъым сакъланыр.
Окъну-тобну билмесе,
Дуня сукъланыр.

Этме бизни, сыйлы Аллах,
Хариб джанладан.
Сакъла бизни, уллу Аллах,
Къанлы тангладан!

Баласы ючюн ананы,
Ичи кюймесин.
Уланы ючюн атасы
Къаш-баш тюймесин.

Сакъла дуня тарлыкъдан,
Сакъла зарлыкъдан.
Кери этме барлыкъдан,
Дуня джарыкъдан.

Кюн ышарсын эшикден,
Сабий — бешикден...
Сыйлы Аллах, тилейме
Таза джюрекден...

Наратла

Эй, наратла, таурухда ёхтем нартлача,
Таулагъа нёгерсиз, кёкге уа — къанатла,
Тамырла теренде, джерден къарыу алыб,
Сакъ сюелесиз, суйюне бу джашаугъа.

Тилсиз тюлсюз, тёзюмлюле, тау ташлача,
Ауушладан таймай, ёхтем къарамыгъыз.
Наратла, таулула бла бирди джаныгъыз,
Джокълукъда азыкъл болгъанды
чайырыгъыз.

Наратла, кёлюм мыдах болгъан кюнледе,
Джууукъл барыб, джюзюгюзге мен
къарайма.
Бу сейир дунягъа бютеу эсим кетиб,
Сабийлигимде, джашлыгъымдача
тансыкълайма.

Наратла, ныгъышда олтургъан къартлача,
Хапарлаша турасыз джылла узуну.
Окъ-тоб тие, кюртле къоркъуу
салгъанда да
Адамлагъа узатхансыз къолугъузну.

Джарыкъ төгеме көзлеге

Мен — къара суучукъма,
Көзлеуме, чыгъама джерден.
Сабырды джюрюшюм,
Джарыкъ төгеме көзледен.

Чыгъама ёзенден,
Тау тюбюнден, суу джагъадан.
Суусабын къандыра,
Сый табама адамладан.

Кюнден нюр алама,
Кёкге термиле барама.
Кёзюуде джеталмай,
Къобанны кюсей къалама...

Мен таза көзлеуме,
Чыгъама джерни тюбюнден.
Джашаугъа суююне,
Джарыкъ төгеме көзледен...

Джыламукъча тазама,
Ауругъанлагъа дарманма.
Джериме кертилей,
Дуниягъа кьууат салама.

Сары чапыракъ

Сары чапыракъла, сынджырча, тизилиб,
Джолну джаньнда эследим терекде,
Джелчик шыбырдагъанлай, бири юзюлюб,
Хауада къалтырай, тюшгенин джерге.

Джерден алыб, къол аязыма салыб:
«Келчи, учурайым сени», — дедим.
Сары чапыракъ да, ауазыма тиллениб:
«Бутагъыма тюшалсам, тилейме», — деди.

Къол аязымы былай ачханлай,
Хыны джелчик учуруб кетди.
Ызындан къараб, къыйналыб туруб,
Мени эсеме кёб сагъыш келди...

Кёрдюм, гюллени мууал эте джолунда,
Къачны, атлаб, джерибизге келгенин.
Къудуретли тюзню джашауун юзюб,
Джайны биргесине алыб кетгенин...

Джайны ызындан алай айтыб къыгчырдым:
«О, бери, бери къайтар турна тизиуню,
Терекден къуу болуб тюшген чапыракъны,
Булбулгъа — джырны, джерге — джъльыунуу!...»

Джууаб эшитирем деб, кёб туракъладым,
Алай а, не келсин, къарамым талды.
«Ай, огъур бла кел, берекетли къач?» — деб,
Къарт амма бир джанымдан алгъышын айтды.

Хауа шошлукъгъа синге сёзлерим,
Пушкинни тизгинлерин окъудум.
Болдинону къачларын тюшюре эсиме,
Къачха суйюнуб, мен да джырладым...

Ахыр сёзюмю эшитирге суйгенле...

Ахыр тылпыуум тыйылгъан кюнюмде
Ахыр сёзюмю эшитирге суйгенлеге:
«Тауларыма къарайым, тансыкъ
болгъанма», —
Дерикме, джыйылгъанла къабыл кёрселе...

Къуш суратча, аланы ол сыфатлары
Бешигимде кёзлериме тюшгенле.
Не кыйынлыкъда да мени
джокълагъанлай,
Кёл этгенле, къарыу-кюч бергенле.

Термилликме кёрюрге ашхы тенглени,
Аманны, игини да — джюреги илешгенни.
Эм алгъы бурун, талпыб,
джууукъну-тенгни,
Тансыкълай кёрген-билгенлерими.

«Кёб заманны, онг бере джазыу
джолларынг
Сынадынг джашауну», — дер меннге
къадарым.
Бу кёзюнюю тамам марлаб тургъанча,
Ичигизден алыб кетер хатерсиз аджалым.

Солусанг а, танг атады

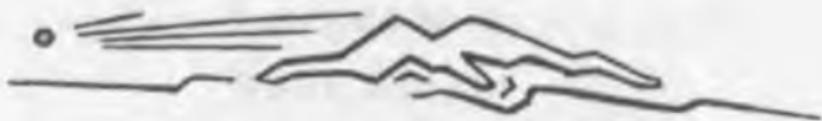
«Солусанг а, танг атады, —
Дейди анам,
Мыдахланыб, сабыр къарай
Кёзюме, —
Саулугъунгу унутмачы
Сен, балам,
Тынгысыз этиб, киресе сен
Тюшюме...»

Джюрегим шыбырдайды
Ичинден:
«Джашаууму къызгъанмайма
Кишиден,
Сагъышлада, назмулада
Чагъарма.
Анам, сени нюзюрюнгю
Тюзлюгюн
Дуниягъа байракъ этиб
Тагъарма...»

*Жмурка эл.
1966 джыл.*

Поэмала
бла
балладала

Къарачай десем...

Поэмадан юзюк

Къарачай десем, кёрюнедиле:
Киришли таула, джурлу ауушла,
Кавказ таулада джашаб келгенле, —
Ата-бабала, ёхтем аланла.

Хапары кёбдю, сейирд джазыуу
Закий акканы — Минги Таууму.
Къууанч, бушуу да къатыша келгенд,
Къыйын болгъанды джолу таулуну.

Аланла юзюгю — къарачайлыла
Барды тарихинг, энчи джазыуунг.
Шохла къууана, джауунг джутлана,
Мыдах, джарыкъ да болгъанд джашауунг.

Къарачай десем, джюрек къозгъалыб,
Озгъан ёмюрле хапар айталла:
Ёхтем аланла — ата-бабала —
Ма бу джуртлада къарыу алгъанла.

Къызылбекле джашаргъа кьоймай,
Джеринге чабыуул эте тургъанла,
Джарлы халкъымы малын, адамын
Джашыртын, туру тонаб къуугъанла.

Тыш джаула бла къаты сермешиб,
Асланла кибик, Джандар, Къанамат...
Джигитликлери таулагъа сингиб,
Халкъны эсинден кетмейин турад.

Бек эртделеден джюрюйдю ханар:
Къарча халкъыбызны тин атасыды.
Туугъан джерибиз — аланла джурту —
Ол Къарачайны баш тамгъасыды.

О, Туугъан джерим, шам Къарачайым!
Тарих бетлени ачыкъла манга.
Айтчы джашынга, къозгъа тахсангы,
Къайдан чыкъгъанынгы бу дунягъа?

Къайтарчы мени узакъ ёмюрге,
Алап бешикде белляу айтырча.
Аз, кёб болса да, къайтар ол кюннге,
Таулу джюрекден кетмей къалырча...

Ууакъ таулагъа къанатла джайыб,
Сагъышла джюгюн Минги Тау атмайд.
Ол ичги сёзюн тереннге салыб,
Джарсыуун бери чыртда ачыкъламайд.

Кёб джерни кёрюб, джашауну сынаб,
Бир кюн былайгъа кёш салгъанд Къарча.
Сабий кёлюча, кёуанчлы болуб,
«Къарт Джурт», — деб атаб кёйгъанд
былайгъа.

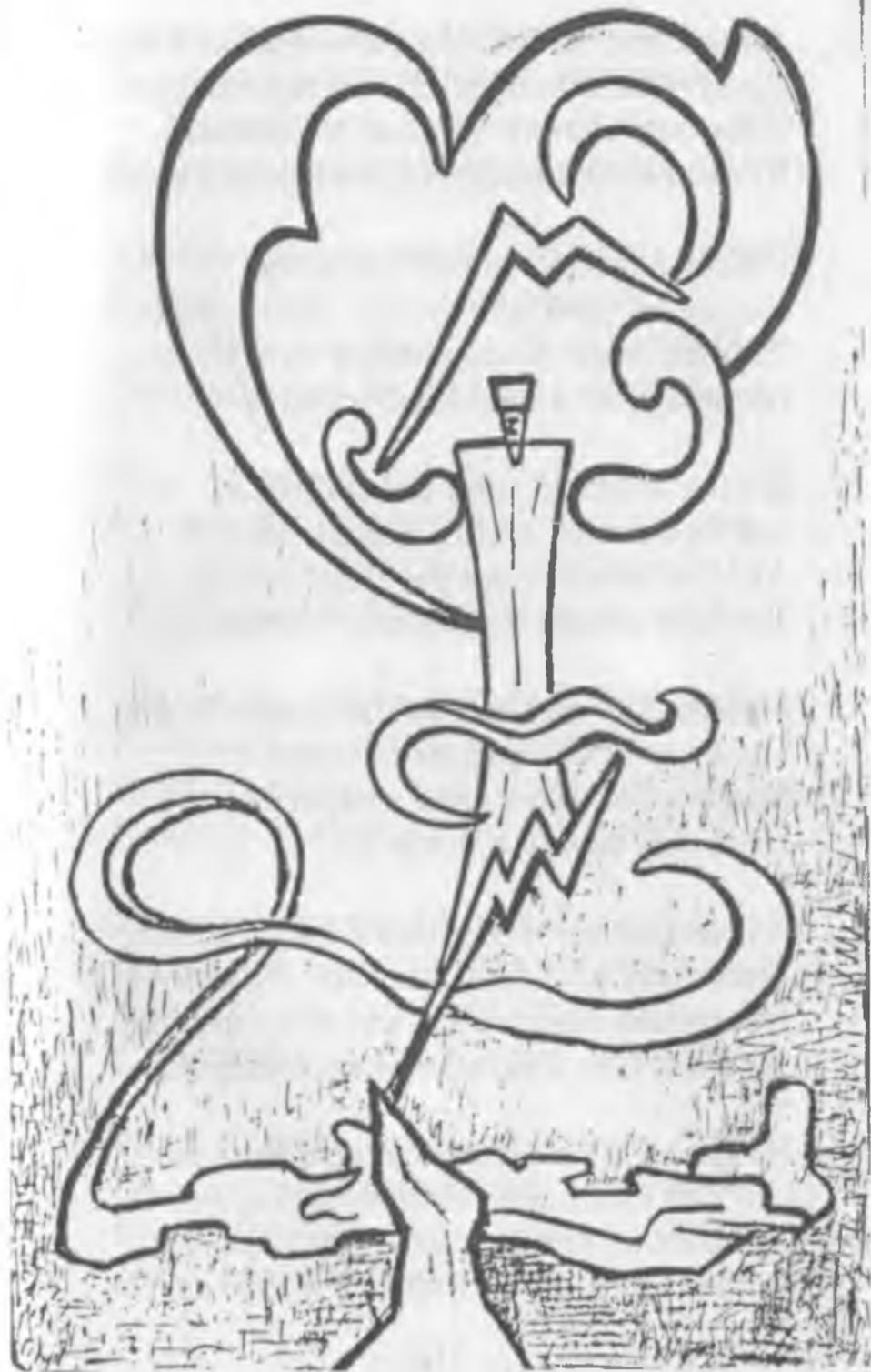
Къарча кёреди: таула джарыйла,
Айтады: «Къара, шо, бу хурметге!»
Тауладан саркъа шоркъа суулары,
Минги Таудан кёорлукъ алыб кете.

Кёолумдан келсе, сылаб ётерем
Хар бир терегин, мермер ташларын.
Кёзлерим кёрмей, дуня тар болса да,
Джюрегим таныр Къарачай тауларын.

Тау бла Къарча — джан бла тёнгек,
Тауча тебеди джюреги аны.
Тауланы сыры — Къарчаны джыры,
Ушайд къарамы, бирчады джаны.

Къарчаны кёрюнеди кёзюне
Тау той баргъанча хурметли арбазда.
Бир ариу ауаз кёулагъына келед,
Аймуш сыбызгъы сокъгъанча кёл джагъада.

Къарчаны сыйы мийик болгъанды
Угъа барса да, кёгет джыйса да.
Кече малларын сакълаб чыкъгъанды,
Гёзет этиб, джукъусуз къалса да.

Джырсыз, чамсыз да болмагъанд Къарча,
Джау чайкъатханды, джюн таратханды.
Джандет талада чалкъы чалдырыб,
Халкъгъа башчылыкъ этиб тургъанды.

Ёхтем аланны, керти таулуну
Бир ариу джарашханды джамчысы.
Хар несинде Къарачайны тамгъасы —
Белибауна джарашыб къамасы.

Эмчек анасын айырыб суйгенд,
Ол тикген чепкенни дайым кийиб.
Айтхан сёзюн джюрегинде тутуб,
Джашагъанды халкъына суйюнюб.

Миинги Тау акълыгъы, тазалыгъы бла
Таулуну бек тартады кесине.
Арабин, Къарча анга къараса,
Не тюше эди эке эсине?

Хурметли джерге дайым джутланыб,
Тыш джаула тынчлыкъ чырт бермегенле.
Къарчаны аскери халкъын къоруулаб,
Джаула бла къаты сермешгендиле.

Къарчаны юсюнден хапар айталла
Озгъан ёмюрден сагъышылы таула.
Джигитлигине шагъат болгъанча,
Алгъынча учалла къушлу булутла.

Джаныча кёрюб адамын, малын,
Бирикмекликге магъана бергенди.
— Таулучукъла, юлгю алыгъыз, — деб,
Къартны, джаныны да ол сыйын кёргенд.

Къобан башындан Къарча кете тебреб,
Былай оноу этгенд миллетине:
— Кетиб, ызыбызгъа да къайтырбыз
Тейри берген бу джандет джерге.

Мен да ичеме, сиз да ичигиз
Бу зем-зем суудан, джолгъа атлана,
Джуртха суймеклик сезимлерибиз
Къайтарырла бизни ашхы таулагъа.

Кетсек да, гаула сакълаб турлукъдула,
Азатлыкъ ёлмез ёзен тёрюнде.
Къайыталмасакъ, къайытырла туудукъла,
Къабыл болуб биз айтхан тилекле.

Тауланы эркечи Минги Тауну
Джырлай турурла кюмюш шоркъала.
Аллахха аманат чегет сыртлары,
Сакъларыкъдыла Къадау ташлары.

Къарча десек, тюшеди эсиме:
Къадау таш тарихиндед халкъымы.
Бир ажымсыз, анда барды къудурет,
Джюрегинден юзюлгенча Къарчаны.

Къарча дунягъа джаратылгъанда,
Ол кюн Къадау таш джерге тюшгенди.
Ахыр сагъатда кёзлерин джума:
— Къайдады Къадау ташым? — дегенди.

Бурху кесегин алыб келтириб,
«Къадау ташынгданд» — деб кёргюзтгенле.
Анасындан джангыдан туугъанча болуб,
Къарчаны кёзю, къашы эркелетгенле.

Аланла юзюгю ата-бабала,
Табына, анга сагъышларын айтханла.
Джолгъа атлана, разылыкъ алыргъа
Таулу уланла дайым ашыкъгъанла.

О, сыйлы Къадау таш! Джанларыча
Былай нек сюедиле сени таулула?!
Ёмюрле тахсангы билмегенликге,
Табыныб джашайла барысы да.

Бир-бирде уа келед къулагъыма
Мыдах ауазы ёхтем Къарчаны:
— Таулула, кесигиз къайгъылы болуб,
Унутханча кёреме Къарачайны.

Минги Тау биягъынлай сюелед,
Къараууллукъ этеди джериме.
Къадау ташымы къарамы азыб,
Кишини келмегенча эсине.

Не болгъанды эке къарачайлыгъа?
Зарлыкъмы къоймайды биригирге?
Джюрек токъ кюнде артыкъ да керекди
Джарлыны, инджилгенни эсгерирге.

Тыш, ич джаула бла къаты сермешиб,
Кёб уланла джигитликле этгенле.
Келлик тёлюню эсинде къалырча,
Салыргъа керекдиле эсгертмеле...

Миллетден чыгъа келгенле онглула,
Керекди алагъа сый берирге.
Къарча къараб кёрюб, айыб этмезча,
Халкъны къайтарайыкъ сыйын тёлюлеге.

Керекди эсгертме тилибизге,
Къарчагъа, Татаркъаннга, Къасботха...
Халкъдан чыгъарла онглу уланла,
Акъыл, кюч барды, шукур Аллахха!

Джапымдан суйген Къарачайым!
Барды джигитлик, болум, эс сенде,
Джангыз тюлсе, насыбха, дунияда:
Малкъар къарнашынг джашайд джюрекде.

Дуния тюрлене, джылла седирей,
Джашауну чархы бурулады алгъа.
Кеси башына оноу этерча,
Аллах онг берсин, Къарачай, санга!

Элия чартлаб, ырхы къобса да,
Джеринги киши джокъ этелмегенди.
Кёзлени къан джууа, тылпыу тохтаса да,
Къарачай, сыйынг тюшмегенди сени.

Миллет кёчюб, къайытхандан сора,
Азмы жарыргъанд джюреги таулуну.
Халкъны бирикдириб кюрешгени
Эсде къалгъанды Гюрджю улуну.

Къарачай, сеннге джетген къыйынлыкъ,
Джюрекге сыйырмай, тышына чыгъад.
Артыкълыкъ азабындан ёлген ахлула,
Сизге хар таулу бушуу эте турад.

О, таулу халкъым, кёб болгъандыла
Джашау джолунгда къоркъуулу джылла.
Джеринге джутланыб кёбле тургъанла,
Толмайын ала этген умутла.

Унутмайдыла чегет, ауушла
Хасаукада баргъан къаты согъушну,
Халкъын сакълай, джигитча ёлгенле...
Къартла айтханла алагъа алгъышла.

О, Къарачайым, чыдамлы халкъым,
Нени кёрмединг, не сынамадынг?
Кёб аманлыкъ, иннет буюрсала да,
Шукур Аллахха, джеринге къайытдынг.

Къарачай десем, кёрюнедиле:
Халкъгъа берилиб, къуллукъ этгенле.
Сени атынг бла кеслерине сый табыб,
Джамагъатны сыйын тюшюргенле.

Къарачай бирди, биз кёб болгъанбыз,
Мийикде тутайыкъ сыйын аны.
Дуниягъа былайда джаратылгъанбыз —
Ёмюрде унутмайыкъ биз аны.

Къарачай десем, эшитиледиле
Къая ыранладан шоркъа тауушла.
Анга тынгылай, къой кютедиле
Къара джамчылы сюрюучю джаншла.

Къарачай десем, кёрюнедиле:
Джашау джолунда сагъышлы таула.
Эл ныгъышында лахор этелле
Кюмюш сакъаллы огъурлу къартла.

Къарачай десем, къулачны кериб,
Джашнагъан джазгъа суююнуб къарайма.
Атынгы джазыб, Къарча, джюрекге,
Хурметли джуртум, джашынгча джырлайма.

Къарачай десем, алай болама:
Джанкъылычха бёленгенча кёлюм,
Гоначхир сууну тазалыгъындан
Къарыу ала баргъанча сезимлерим.

Къарачайым, ата-бабамы джери!
Нечик сюеме кёк сууларынгы?
Джюз тюрлю бояу табыб берселе да,
Суратлаялмам акъ тауларынгы.

Къолумдан келсе, Къарачай, сеннге,
Алтын къала ишлеб берирем.
Джерни джети къатында къалсам да,
Сени насыбынг ючюн ёлюрем.

Мадарым болса, сылаб ётерем
Хар суу ташынгы, хар терегинги,
Эшитмей, кёрмей, тилсиз къалсам да,
Атынгы айтырем, Къарачай, сени.

Къолуна алыб боза аякъны,
Къарт таулу тойда алгъыш этеди.
Анга тынгылай, о Къарачайым,
Кёлюбюз бизни кёкге джетеди.

Минги Тауну юсюнден баллада

Мени кесинге сукъландыраса,
Сейир дунягъа мийикден къарай.
Кёкге чыгъаргъа къанатландыраса —
Ёрлеб барама, джырынгы джырлай.

Ёхтем акъсакълал, кеч, бёлеме
Мен тынчлыгъынгы кийик мийикде.
Хапар айтсанг деб, салыб келгенме
Эртдегили халкъымы юсюнден.

«Мени эсимде бир кёб зат барды...
Къайсы бирисин айтайым сеннге?!
Адам ёмюрю къысхады, тарды,
Терк тауусулады, созулмай кенгнге.

Меннге уа Аллах бериб къойгъанды
Ёлюмсюзлюкню таша ачхычын.
Джер гюнахладан бек тыкъ толгъанды —
Къыйынды табхан кёкню бачхычын.

Мингле бла джылла кетиб баралла.
Заман чал этгенд бютеу башымы.
Сенича меннге кёбле соралла,
Бек багъалатыб хар бир ташымы.

Меннге мийикден ариу кёрюнеди
Хыны ёмюрлю хар бир ташасы.
Башым булутха кёб бёленеди,
Кёрюнмей къалады кюмюш окъасы.

Шыбыла отун терк джандырады.
Элия дюнгюрдеб турад башымда.
Талашыу, сермеш бек къандырады,
Тынчлыкъ да джокъ къарымда, ташымда.

Бек эртдегили къарнаш халкълалла
Ёхтем Къарачай, огъурлу Малкъар.
Меннге эм джууукъ джерде алалла,
Айтайым сеннге аладан хапар.

Къалиупелядан бери келелле
Кертилик сакълай Кавказ бла меннге.
Кёкде джулдузла, ай, кюн кёрелле,
Сорсанг, тюзюча, айтырла сеннге.

Джерни къайгысы кёб, сагъышы да
Кёкге джууукъду, аны сен да бил.
Халкъны алгышын эм къаргышын да
Меннге билдириб турады тау тил.

Бюгюн къазауат тохтаб турса да,
Мамырлыкъ джашау кёлюмю чапырмайд.
Къалай бирикмейдиле ёхтем таулула?
Аны ючюн болур — Къарачай айнымайд.

Тюзлюк сёз айтхан джырчыланы да
Къармаб турганла Бештау джанында.
Адамлыкъ, джигитлик эртдеден бери
Барды къарачайлыны къанында.

Джаннганла отла, кёб ёртенле да,
Озгъанла джылла, бушуудан толуб.
Къууанмай таула, тар ёзенле да,
Таулу джюрекле бек мыдах болуб.

Эй, озгъан ёмюр, эмилик атча,
Кёб тюрлю къыйнаб, бек сынагъанса.
Мийиклик меннге тёр, нёгер болгъанча,
Тауланы иеси болгъанды Къарча.

Къанлы джауладан бу джуртну сакълай,
Кёз туурамда джан бергенди кёб тулпар.
Бушуудан агъарыб, чал болуб башла —
Кёб джарсыу чекгенди Къарачай-Малкъар.

Душман бла джигитле талашхандыла,
Эртдегили таулу ёхтем батырла.
Асланлача, алай согъушхандыла,
Анга шагъатла, алан къабырла...

Кёрюннгендиле джылла ёмюрлеча,
Саркъгъандыла къобанла тохтаусуз.
Джаннгандыла ташла туякъ тюбледе.
Таулу джашамагъанды джаусуз.

Джаугъандыла узун сууукъ джангурла,
Чучхурла бушуудан къайнаб.
Джазыу меннге мийикликни буюрса да,
Къысханма этегиме таулуну сайлаб.

Джазыу хатерсизед ол кёзюуледе,
Джан-джанын талай эди, хатер этмей.
Сакълагъанма таулуланы
Бузгъа, бораннга, кюртге да бой бермей.

Къуру да огъур танг атмай эди,
Кечеле кёб ачыу сынатханелле.
Джулдуз сейир джарыгъын тегелмей эди,
Тауладан кёб таулу айырылгъанелле.

Дуня деген, балам, алай къуралгъанды:
Бушуу бла къууанч аралашыб келелле.
Таулуланы шайтанмы къаргъагъанды?
Бир-бирине зарлыкъ нек этедиле?

Къралда джаула джерине джутланыб,
Кёб кере кечюрюлсе да Къарачай,
Адамлыкъны къачан да тас этмегенди,
Къыйынлыкъ юсюн басыб тургъанлай.

Эсимдедиле озгъан ёмюрле,
Къара тенгизде кечгюнчюлени ауазлары.
Тенгиз чайкъалыб, толкъунла джута,
Къуш тюгюнлей, чачыла, къырылгъанлары.

Бара эдиле, талпыныб, Тюркге,
Киши джерине, джуртдан айырылыб.
Эресейде артыкълыкъ джюрекге сыйынмай,
Муслиман топуракъгъа ала таралыб.

Къарачай атны юсюнден баллада

Ариулукъ, кюч да башха
Сеннге бергенд табигъат,
Акътуюкъ, джулдузкъашха
Къарачай тукъумлу ат.

Къанаты эркишини атды, —
Дейд мени халкъым.
Дуния билед ишинги,
Къарачай тарпан атым.

Тау сыртлыкъ, джашил тала,
Джолларынг — мийикледе,
Билмейсе арий, тала
Таулада, кенг тюзледе.

Кёкде тау къуш учханлай,
Чабыб бараса дженгил.
Чолпан джулдуз джаннганлай,
Отлаунг — гелеу, ингил.

Акъ башлыкъ, къара джамчы
Кийиб минсе таулу джаш,
Болмайды сенден алчы,
Туягъынг чакъдыра таш.

Джамчы — таулуну юйю,
Сен — аны къанатлары.
Сенсе кечеси, кюню,
Сейирлик джомакълары.

Сизге суюнюб къарай,
Къайынла бла наратла,
Сизни бла Къарачай
Махтанад, таулу атла.

Сени билед шох эм джау
Джууукъда, узакъ кенгде.
Учуб барад Минги Тау
Хар къуру да юсюнге.

Чучхурла къобуз согъуб,
Эшитиледи даурбаз.
Сен дарман хауа тогъуб,
Тойгъа чыгъады Кавказ.

Сейирлик мал, махтаулу,
Кёк къарайд сеннге суююб.
Къалай насыблыд таулу,
Чабдырса юсюнге миниб.

Бараса чарсда чабыб,
Урады кызыу джюрек.
Тауда сокъмакъла сала,
Учаса ёхтем, бёгек.

Кёб ата-бабаларым
Кёзлериме кёрюне,
Сен – мени къанатларым,
Элт тауланы тёрюне!

Мен барайым, учайым
Биргенге айгъа, кюннге.
Кёз тиерчад чырайынг,
Ушайса ариу нюрге.

Таурух кибик, сейирлик
Сюйген джуртумду антым.
Аны кибик багъалыд
Къарачай дюлдюр атым.

Башланнганд къарачай зат
Минг ёмюр мындан алгъа.
Джюрютгенд къарачай ат
Кёб сейир тукъум тамгъа.

Билгенле Тау Артында
Къарачай тамгъаланы.
Таулу сени къатынгда
Иеси къанатланы.

Эртдеден тарих болуб
Келедиле тамгъала.
Таула атладан толуб,
Кёрюнмей къалсын тала!

Науруз, Будиян, Адурхай...
Тукъум тамгъа кёб.
Сейирд Уллу Къарачай,
Дунияда ол бир чёб.

Тёзюмлюд Къарачай ат,
Джюрюйдю джолсуз джерде.
Терен къарда да барад,
Къуш учхан кибик кёкде.

Чыныкъгъанды таулада
Кесине табады аш.
Учуб барад хауада:
Туякълары — къаты таш.

Ол туягъы бла урса,
Тешеди къалын бузну.
Аягъында шын турса,
Сукъландырад джулдузну.

Джайлыкъла кюнде кюйюб,
Саргъалса тала эм тау,
Джылкъычы, ишин суююб,
Излейд мийикде отлау.

Къулакъламай тубанны,
Джолну табаса зорлаб,
Сен джангурну, боранны
Истемей бараса хорлаб.

Таулада салкъын ура,
Джел тарайды джалынгы.
Джоллада кетиб бара,
Джукъ тыялмайд аллынгы.

Байрам кюнледе чарсда
Озаса, учханча джел.
Отлайса гелеу хансда,
Къушкъулакъ, ингичгебел.

Ариу сѣзча, ийнакълау
Таб джарашады сеннге.
Сукъланады Минги Тау,
Чабдырыб барсам, меннге.

Сынаб къарасанг, эсленед
Алтын таурухча бир зат:
Сени кѣрген: сейирсе дейд,
Къанатлы Къарачай ат!

Келесе, мен чакъырсам,
Сен дыбыртлаб, къууаныб,
Юсюнгде миниб барсам,
Дуния къарайды сукъланыб.

Терк джетесе, тору атым,
Къулакъ ийиб сѣзюме,
Джарсыйса, мыдах болсам,
Джити къараб кѣзюме.

Керти шохумса мени,
Сен — ышаннгылы тенгим.
Къалай бек сюеме сени!
Халал, джигер нѣгерим.

Къыйынлыкъ джетиб, джаралы
Болса иенг, къатындан
Кетмейин сакъ тураса,
Этесе юлюш джанынгдан.

Тилинг бла ол джигитни
Джалайса бетин, къолун,
Джыламугъунг джылытады
Аны баргъан джолун.

Джанына джанынг болуша,
Юсюнге салыб, сакъ бараса,
Ёлген иенге кюе, бише,
Ёмюрге таралыб къаласа.

Джазыуну толкъунлары

Поэма

Алтын къачны къанатыны тюбюнде
Сейир эди табигъат, дуня, алам.
Мен джатаем бешигими юсюнде,
Бешик джырын джырлаед меннге анам.

Адетдеча, Къарачайда, Кавказда,
Хоншу-тийре, джууукъ джетген элчиле
Той этгенле мен туугъан кюн арбазда
Джыргъа, сѣзге уста тебердичиле.

Къартла төрде этгенле алгышларын,
Атам-анам кыуанганла алагъа.
Мийик кёк да, джандырыб джулдузларын,
Кюмюш джарыкъ төкгенд алтын талагъа.

Кавказ таула, төгерекни кыуршалаб,
Башларында кыар бёрклери джылтырай,
Тура элле, джулдузланы кыучакълаб,
Саркыа эди Теберди суу, шууулдай.

Джылай эдим мен тохтаусуз бешикде,
Төгюлеед кёзлеримден исси бурчакъ...
Той бараед, чайкыалаед эшикде...
Кере эди Минги Тау меннге кыучакъ.

Кенг дунягъа келгениме кыууаныб,
Джыламукъла тамгандыла, ажымсыз,
Кыарай эдим сейирсиниб, сукъланыб,
Мийик кёкге. Ол тазаед, тубансыз.

Тау кыушланы, кыаяланы, чегетни
Туугъан кюнден суюгенме ёмюрлюкге.
Багъалатыб гокка хансны, кёгетни
Андан бери санайма сейирликге.

Мен ёсгенме мийикледе кыушларым
Кыанат керген бир сейирлик тау элде.
Кыаяладан саркыгъан шоркыа сууларым
Кече, кюн да джырлагъан джандет джерде.

Ыранлагъа илине джугъутурла,
Саулай кёкню кёлтюрюб мюйюзлери,

Минги Тауну төппесинде джулдузла,
Тау сыртланы гокка ханс кюйюзлери

Дуу джаналла алтын кюнню туюнде,
Шыбырдайла джашил тилде чегетле...
Джокьду, дейле, дун-дунияны юсюнде
Къарачайны таулары кирик джерле.

Эртденликде элде кетиб баргъанлай,
Тюбегенед бир акъсакъал аллыма.
Таныгъанед таулу киши къарагъанлай,
Кёзю джете эниме, сыфатыма.

Сорду огъурлу къарт: «Ашхы улан,
Хутийни
Туудукъчугъу болурмуса? Шо, бир айт.
Тас этмейди асыл юзюк къорлукъну,
Озуб кетме, бизни таба да бир кыйт...»

Тюз сезгенин башым бла билдирдим,
Къулакъ сала акъсакъалны сёзюне.
Эним бла таныгъанына сейирсиндим,
Сюйюнюб къарадым аны джюзюне.

Огъурлу къолу бла башымы сылады,
Къарт атамы тюшюрдю да эсине.
Такъыр болуб кёлю, акъсакъал сытды,
Былай айтды, мени кыысыб кесине:

«Машалла! Аперим, керти джигит бол,
Унутма ата-бабангы сени ёсдюрген.
Къайда джашасанг да, сен насыбдан тол,
Джашнасын тау эл — сенге къанат берген».

Суююб тынгыладым къартны сёзлерине,
Кёб зат айта эди акъыллы къарамы.
Джити къарадым аны кёзлерине,
Эсиме тюшюрюб атамы-бабамы.

Тебретиле мени кёзюме кёрюнюб
Тау къушла, къаяла, джигер къойчула...
Джюрегим, сезимим кёб джары бёлюнюб,
Аллым бла озгъанча атлыла, тойчула...

Мен сабий болсам да, талпыуум учунду
Мийикге, къушларым ётгюр къанат
къакъгъан.
Сагъышым, джарсыуум ызына бурулду,
Чучхурланы кёргенча шуулдаб баргъан.

Кёзюме кёргюзюб сабийлик чагъымы
Кюнлерин, гюллерин... Сейирлик! Алапат!
Таулагъа къууаныб, кердим къучагъымы...
Теберди — зауугъум, таурухум —
Джамагъат!

О, камсык сабийлик, къайры кетдинг учуб,
Къанатлыча, кёкде кёзден ташайыб?
Эмилик атынг быргъады мени, чочуб,
Мен джыгъылдым, аягъым буздача тайыб.

Ол чакъны турама мен багъалата,
Кёб затланы тюшюреме эсиме.
Къайда къалдыла къарт ата, туугъан ата?
Мен да ушай болмам энди кесиме...

Не кёрдю, не кёрмеди халкъым дуняда!?
Джазыу чакъды чыгъанакъ элегинде,
Къуш балала чайкъалдыла уяда —
Тынчыкъ кетди Минги Тауну этегинден.

Келед бюгюн мени хапар айтырым
Кёб затланы юслеринден джаш тёлуге...
Къарачай бла бирди джюрегим, джаным —
Эсимдегин излейме юлеширге.

Бешигимде къаты джукълаб тургъанлай,
Кёре эдим мен тюшюмде: къаралыб,
Уллу пелах бизге аллын бургъанлай,
Джылагъанед таулу анам, таралыб.

Чайкъалаед кёк да, джер да дюнгордеб...
Элияны ачы эди тауушу.
Джауа эди таякъ джангур, кюкюреб,
Кёзден тайыб Минги Таум, ауушум.

Кюрт юзюлюб келе эди башладан,
Тауушу бла ёзенлени толтуруб.
Джукъ кёрюнмей терекледен, ташладан...
Мен къараем босагъада олтуруб.

Тарпан тайны атхан эди къаядан.
Джер тебрениб башлагъанчаед таууш.
Сибиргенед наратланы сыртладан...
Мыдах эди хар бир тау эмда аууш.

Барамтада мен кёз ачыб къарадым.
Тёге эди анам исси джыламукъ.
Аны сезе, бешигимде джыладым,
Билелмедим, болдуму джылы, сууукъ.

Джарлы анам алды тешиб кьойнуна,
Къучакълады, ийнакълады таралыб.
Мен къадалдым аннямы бойнуна...
Келе эди кёкде тубан, къаралыб.

Элияны таушундан илгениб,
Титирелле мийikleде къаяла.
Шууулдалла чегетле да, силкиниб,
Бушуу келиб, мыдах болуб къобанла...

Сабий джюрек сесе эди: кьыйынлыкъ
Босагдадан кириб келе тургъанын.
Тююл эди ол къазауат тыйыллыкъ,
Кёрген эдик аллын бизге бургъанын.

Ол джукълатды отун тыбырыбызны,
Сабийликни юзюб кетди гюллерин...
Къара тубан басды тауларыбызны –
Биз сынадыкъ кьыйынлыкъны кюнлерин.

* * *

Таза эди дарман хауа эшикде,
Тау артындан чыгъыб келген къачхы кюн,
Эрkelетиб мени джылы бешикде,
Къучакълаед, тансыкълаб, джерни юсюн.

Алай а мен кёре эдим бир бушуу —
Элчилени бетлери мыдах, мугур.
Орамла да кёрюне элле къуу-шуу,
Кёк да, джер да болуб къалгъанча
къуджур.

Ёзенледе джел сызгыргъан тауушдан
Ары-бери чайкъайды наратланы.
Ахырзаман келген кибик ауушдан,
Буз къуяды, кёсеу эте хансланы.

Къуш турады чыгъалмайын уядан,
Улуйдула итле бла бёрюле.
Келиб кете турадыла дуниядан,
Къушла кибик, учуб баргъан ёмюрле.

Джел сарнайды, тегерекни ийире,
Макъыралла кьой сюрюле талада.
Къайгыралла элчиле, хоншу-тийре,
Тынчлыкъ джокъду, бушуу уллуд арада.

Бир таулу кыыз кирди джылаб эшикден,
Бети-къуту кетиб, джылай, ашыгъыш...
Мен силкиндим, чыгъалмадым бешикден,
Бешик баула болдула меннге тыйгъыч.

Айтды бизге къарнашыны ёлгенин
Ол тиширыу уруш баргъан тюзледе,
Ачы хапар Эресейден келгенин...
Сарын уллуд Къарачайда юйледе.

* * *

Бара элле уллу кызыу урушла,
Джер кыызгъанед, джана эдиле ташла.
Талашханча, джыртышханча, тау къушла,
Серменгенле джуртлары ючюн джашла.

Тау халкъымы уланлары да анда
Мурдарла бла сермешгенле кече, кюн.
Дерт алыргъа къан къайната санларында,
Танытханды хар бири ётгюр кючюн.

Кюкюреую, дюнгюртеую урушну
Келди мени эртдегили джуртума.
Эшите эдим ачы кишнегенин атны —
Бушуу кирди хар бир элге, арбазгъа.

Мен кёзюм бла кёргенем мурдарланы. —
Къуджур эди ауазлары, сёзлери.
Ачы уудан толу эди аланы
Джыланнга ушаб тургъанча кёзлери.

Бизни юйге кирген элле ючюсю,
Мен ушатмай тюшюреме эсеме.
Джаныуаргъа ушай эди бириси —
Сыйынмай харам эти терисине.

Къабыргъадан аскер кийими болгъан
Суратчыгъын тартыб алыб атамы,
Атхан элле фашист солдатла полгъа,
Ачыуланыб, соргъан элле аны атын...

Къарай эди атам джаугъа суратдан,
Сабыр эди аны джити къарамы.
«Келемилле письмолары узакъдан?» —
Дей эдиле, къыйнай элле анамы.

Ачыгуланды, къыйналды джюрекчигим —
Умут этдим бешигимден чыгъаргъа.

Къыджырады мурдар, тилин чайнады,
Ол керилди меннге мылтыкъ атаргъа.

Анам чабды, мени ур, деб, аллына,
Баласындан джанууарны тыяргъа.
Баууру бла буруу болду къанлыгъа...
Чабышдыла джаула тутуб байларгъа.

Мен джыладым, хахайладым, къычырыб,
Бешигим да ары-бери чайкъалды.
Самыр джетди, сынджырындан ычхыныб,
Мурдарланы къабды, джыртды, талады.

Бешигимден чыгъыб кетдим, кюрешиб,
Джерден алдым суратчыгъын атамы.
Хоншу-тийре айырдыла, терк джетиб,
Немчаланы къолларындан анамы.

Элия тоб ургъан кибик тауланы,
Къымылдалла не эсе да, титиреб.
Басхан кибик къара тубан хауаны,
Джашнагъанча тён-төгерек, кюкюреб.

Мен, сангырау болгъан кибик, эшитмей
джукъ,
Джилтин кёрюб башладыла кёзлерим.
Къалтырадым, болгъан кибик бек сууукъ,
Чыгъалмайын, бууулдула сёзлерим.

Тоя билмей, джутландыла мурдарла,
Сабийлени ансыз кёююб, азыкъсыз.
Этген элле элчилеримни ала
Джарлы, джазыкъ, кёб юйлени насыбсыз.

Тоноу этиб, малларын кесиб, ашаб,
Кёб халеклик салгъан элле элиме.
Тургъан элле аджал себе беш айны –
Кёб кыйынлыкъ берген элле джериме.

Тыйгъыч этген болса элде алагъа,
Бир окъ эди ол джигитни багъасы.
Къагъа элле, чыгъарыб кенг талагъа,
Эте элле танымазча анасы.

Тарс деб эки джарыла джюреклерин,
Джашай элле элчиле толуб дертден.
Алгъан элле маллары бла мюлклерин –
Бурулгъанед ашхамгъа джарыкъ эртден.

Джашауубуз кыйын эди, джаханим,
Душманланы теблениб тюблеринде.
Халкъым сакълайды барын да эсинде –
Къонакъ эдиле элчиле юйлеринде.

Аурукъсунуб джатаем мен бешикде,
Тама эди тохтаусуз исси терим.
Бир тауушла келедиле эшикден,
Азатланыб къалгъанча туугъан джерим.

Къымылдадым, бешигимден силкиндим,
Мен къобаргъа этдим сора дыгалас.
Туралмадым чыртда ёрге тирилиб,
Къара башлыкъ къысхан эди тау Кавказ.

Эшигибиз тюз кенгине ачылыб,
Юйге кириб келдиле талай адам.

Кёк чууакъча, къара тубан чачылыб,
Атымы айтыб кычырды мени анам,

Кёзлерими ачыб, джити къарадым.
Огъурлу къарт, Адей, бизни хоншубуз,
Эркелетди, башымы да сылады,
Кюн тийгенча, джарыкъ джанды отубуз.

Юшуб баргъан джюрегиме мени ол
Джангы джылыу, джангы къарыу да берди,
Джаягъымы сылагъанча ата къол...
Сейирдиле адетлеринг, Теберди.

Къарт таулуну къолларыны джылыуун
Мен джашайма унутмайын ёмюрю.
Ол бергенди меннге кюнню къарыуун –
Къыздырады алтын отну кёмюрю.

* * *

Бушуу хапар джайылгъан эди элге,
Мени анам джумушуна чыкъгъанлай.
Теблегенд, деб, балангы мурдар джерге –
Джетген эди анам юйге чабханлай.

Къобхан эди Теберди суу, къаралыб,
Дыгъар-дугъур этиб ташла, къаяла.
Сарнай эди джел ёзенде, таралыб,
Джылай элле бешикледе балала.

Тау башындан къараед джашил нарат,
Чайкъалаед, ары-бери бюгюле.

Мурдарлагъа халкъ бере эди налат,
Тау сыртлада джылай эдиле гюлле.

Эсимдеди, анам джангур тубюнде
Джылай-джылай джетгени, онгсуз болуб.
Баласы ёлгенди — деб эшитгенинде,
Эки кёзю кетмез бушуудан толуб.

Ол, эшикден юй ичине киргенлей,
Этген эди ачы таууш, кычырыкъ,
Аууб турган бешигиме кёргенлей:
«Не болганды?!» — деб, къатыма
«ДЖЫГЪЫЛДЫ».

«Ёлме, балам, — деди, — джаным,
сабыр бол,
Бу дуняда тохта, келгинчи атанг.
Сени соруб къагъыт джазад хаман ол.
Ачыуунгу кёрмесин сени ананг.

Мурдарла да кереклерин табарла,
Тюзлюк кюню джерни юсюн джарытыр.
Тутмакъла да бугъоуларын атарла,
Бизни аскер ётгюр кючюн танытыр.

Мен къаргъайма аналаны атындан:
Мурдарлагъа келгеед деб къара кюн.
Тюб болсунла, чыкъмай тауну тарындан,
Бери келген хар бир джаныуар тюрсюн.

Таула, суула къайтарыб къатладыла
Анам айтхан къаргъышланы сёзлерин.
Булутла да кёкледе къаргъадыла,
Чегетлери, ханслары ёзенлени.

Мен атамы сакълаем тансыкъ болуб,
Узакъладан, уруш баргъан тюзледен.
Джаугъа къайнаб, джюрек да дертден толуб,
Дженгил къутулмадыкъ къайгъы кюнледен.

Сора эдим мен кюн сайын анамдан:
«Атам къачан келликди юйюбюзге?»
Чыдаялмай, тансыкъ болуб атама,
Ашыгъаем къууанчлы кюнюбюзге.

«Сауду атанг, балам, кёб турмай келир,
Биз кёрлюкбюз керти уллу хорламны.
Аллах тюзге тюзлюгюн, сёзсюз, берир,
Мамыр джашау кючлерикди аламны.

Силкин, джашым, сен тирилиб тур ёрге,
Биз кёрлюкбюз, Аллах айтса, атангы.
Хорлам насыб берликди бютеу джерге,
Кёрмесинле атанг, ананг хатангы».

* * *

Урушланы отлары кюкюреген
Тауларымы тёппесинде, тарында
Кёзюмделле ауушлагъа ёрлеген
Аскерчиле къыш къыямат боранда.

Партизанла, уста болуб джолланы,
Бере элле тахса аскерчилеге.
Уруш, кючлеб ёзенлени, кьолланы.
Чыкьгъан эди кьушла учхан джерлеге.

Атылаед кёкден, таудан, кьаядан,
Къара тютюн басхан эди тауланы.
Огла чыгъыб, дорбунладан, кьаладан,
Къыра элле шындык-шындык джауланы.

Къар теренед, кюрт келеед юзюлюб,
Ол чалаед аллына тубегенни.
Чучхур суула саркъа элле, сюзюлюб,
Джууа элле ёзенледе ёлгенни.

«Эдельвейсни», махталгъан аскерлерин,
Быргъай элле мийикледен джарлагъа.
Сакълагъанла туугъан, суйген джерлерин,
Басдырмайын аякъларын кьарлагъа.

Алай бла душманланы Кавказдан
Совет аскер, кьаушатыб кьууду кенгиге.
Джарыкъ кюн да тийди бизни арбазгъа,
Таурух кибики, кёрюнеед джер меннге!

Тау да, тюз да чайкъала эди, джашнаб,
Толгъан эди насыбдан шам Теберди.
Уча элле Доммай башладан башлаб,
Ётгюр кьушла Минги Тауума дери.

Джулдузланы, айны, кюнню тубюнде,
Джаннган отха болгъан кибики шагъатла.

Азатлыкъны тауларыны юсюнде,
Джашил къанат кере элле наратла.

Адамланы кёзлеринде къууанчны
Кёре эдим, уллу эди бютюн ол.
Тутхан кибик мен джазгы къарылгъачны,
Кёрюнеед тау ёзенде джашил джол.

Ма ол джол бла Хорлам келгенед бизге,
Чууакъ кёкде байракълары чайкъала.
Мамыр къанат кергенед элибизге,
Хорлам джырны джырлай элле шоркъала.

* * *

Биз, юч джашчыкъ, юч мынчакъча, тизилиб,
Бара эдик, чабыб, орамны ёрге,
«Ура!» — деген не болгъанын тюз билиб,
Къычыраек, чыгъаед таууш кёкге.

Къууанчыбыз толуюд ичибизде,
Къанатлапыб, биз, учунуб, къычырыб,
Чыбыкъ атла тохтамай тюбюбюзде,
Бара эдик тар орамчыкъны джырыб.

Къарай эди мийикден ёхтем Кавказ,
Тауушланы къаяла къайтарыша.
Къагъылгъанча чууакъ кёкде дауурбаз,
Кёрюнеед дуняя меннге тамаша.

Ачылгъанед таулада ол кюн кенгиге,
Тебердиде хар терезе, хар эшик.
Чомарт къучакъ кере эди кюн меннге,
Къууанаед ол да, бизге эришиб.

Тау тарлада шоркъулдаб, гюрюлдениб,
Саркъа эди Теберди суу энинге.
Джырлай элле толкъунлары бирлениб,
Ашыкъгъанча кёк тенгизде кенгешге.

Кёк да, джер да къууана элле чексиз,
Азатлыкъны сезе элле агъач, таш.
Къууанаед Сандже анам да кемсиз,
Тепсей элле къууанч тойда къарт эм джанш.

Бара эди заман алгъа атланыб,
Джашай эдик, муратларыбызгъа джете.
Сабийле да ишлей элле, къанатланыб,
Уллулагъа болуша, джумуш эте.

Къылыкъ этмей, эртде огъуна эс кириб,
Сабийликни кетген кирик чагъындан,
Азатлыкъны къууанчына бёлениб,
Чыгъалмайын насыбны къучагъындан...

Джырлай элле булбулла тегерекде,
Татлы элле аланы тауушлары.
Джашнай элле чегетле тегерекде,
Азатланыб тауланы ауушлары.

Сабийлеге акъсакъал бере ауаз,
Айтхан эди юретиб кёб акъыл сёз:

«Азатланды душманладан тау Кавказ,
Къууанады, кернеслениб, джюрек, кёз.

Къадалыгъыз энди билим алыргъа
Аумай къалгъан къазауатда бешиги.
Насыб келди эркинликде джашаргъа —
Ачылгъанды школланы эшиги.

Мен да бардым, бек джутланыб, ашыгъыб,
Билим алыр мурат бла школгъа.
Къарай элле нёгерлерим, сукъланыб.
«Элиблени» алгъаным сайын къолгъа.

Учундуруб, чакъыра элле дерсле.
Анам меннге къууана эди бютюн.
Иги окъуб ала эдим мен «бешле»,
Алай эте ёте эди хар бир кюн.

Мен школдан келе эдим ашыгъыш.
Чыган къатын тыйгъан эди джолуму,
Ол этгенед меннге кёб сейир алгъыш:
«Алтын бала, узат бери къолунгу,

Гырджын берсенг, джазыуунгу айтайым...
Джашауунгда не боллугъун билиб къой.
Огъай десенг, айтмагъанлай къайтайым —
Меннге берлик къабынынгдан кесинг той».

Хурджунумдан арт къабынымы алыб.
Берген эдим мен ол чыган къатыннга.
«Атанг сауду, — деген эди, таш салыб,
Ол бек тансыкъ болуб турады санга»

Мен кьууаныб джетген эдим, дыбыртлаб,
Сюйюмчюлюк айтыргъа юйюбюзге.
Анамы джетиб, къаты кьучакълаб,
Ашыкъдым айтыргъа тийребизге...

Андан бери ненча джыл озуб кетди,
Джожьду саны, не санауу аланы.
Уруш оту атамы тас этди,
Андан бери батханд кюню анамы.

Эсимдеди, анам хариб, урунуб,
Джашай эди табмай солуу кече, кюн.
Къыйшылыкъдан кьутулалмай, унугьуб.
Джашлай алгъан эди къарт тюрсюн.

Ол заманны, тыбырны, юйюбюзню
Унутмайын турады мени эсим.
Унутмайма сабийлик кюнюбюзню,
Барына да шагъат боллукъма кесим.

Отну кёмюб кьояек сернек кьытдан,
Танг алада чыгъара эдик кюлден.
Отджагъабыз тола эди кьызыудан,
Толгъан кибики тау тала кьызыл гюлден.

Анам бизни кьысаед этегине,
Сакълай эди джаланнгачлыкъдан, ачдан.
Кьыса эди кьойнуна, джюрегине,
Джылыгу бере джазгъа деричин къачдан.

Бир-бирлерин сюе элле адамла,
Болушлукъ да этиб, керек болгъанлай.

Джашай элле, ишлей эдиле ала,
Бир-бирлерин сёз айтмайын ангылай.

Бирикдириб кьойгъан эди кьыйынлыкъ,
Таулуланы саулай болгъан кючлерин.
Сабийлеге кьайгъыраед джюзджыллыкъ,
Тюшюреед эсине джаш кюнлерин.

Почтальон кьыз бизге ючюл кьагъытчыкъ
Келтирген кюн кетмей эсимде турад...
Джазылыбед ачы хапар бек ачыкъ...
Джыйылгъанед юйюбюзге джамагъат.

Сарнай эди анам, таула зынгырдай.
Толгъан эди кьычырыкъдан кенг арбаз.
Тура эдим мен да сынгсый, ынгырдай.
Къара башлыкъ кьысхан эди тау Кавказ.

Бушуу хапар, юйден юйге джайылыб,
Тюшген кибик, нарат чегетге ёртен.
Теберди суу джыламукъ бла кьайылыб,
Саркъа эди, ышармайын тау ёзен.

Келе элле аллай бушуу кьагъытла
Къазауатдан хоншулагъа, тийреге.
Къара кийиб, джашы, кьызы, къарты да,
Джюреклерин бёлеб мыдах кюулеге.

Чыган къатын тюше эди эсиме...
Нек айтмады, ачы болса да, тюзюн?
Сагъышладан кьайталмайын кесиме,
Джарсый эдим, алдагъанды деб, бютюн.

Нек айтмады къайдагъысын атамы,
Келликди деб ачы хапары кенгден?
Не сынарын киши джерде анамы?
Нек джашырды бу затланы ол менден?

Нек айтмады халкъны кѣчюрюллюгюн?
Кѣб турмайын чачыллыгъын элибиз?
Туугъан джерге таралгъанлай ёллюгюн
Кѣб таулуну, сау къаллыгъын джартыбыз?

Нек айтмады къум тюзледе къаллыгъын
Къарт атамы, къысталыб таудан кенгнге?
Халкъ ёлгенин джаназысыз къоярын
Нек айтмадынг, чыган къатын, сен меннге?

Джер юсюнде болмагъанча буйрукъ бериб,
Мурдар киши джаханимге иерин?
Атасына таралгъанлай баласы,
Джан берлигин, туугъан джерин кюсерин?

Нек джашырдынг, чыган къатын, сен менден?
Бу соруудан къутулалмай, джылланы
Ашырама, джууаб алалмай сенден,
Аны ючюн джаза мыдах джырланы...

Къаялагъа, шындыклагъа да урду
Джазыууну толкъунлары халкъымы.
Гюнахсызлай кѣб терслениб да турду,
Энди табдым мен сыйымы, хакъымы.

Кѣб затланы сакълайды мени эсим,
Бир затны да унутмазгъады кѣлюм.

Унутмайыкъ Къарачайны хар несин,
Халкъ джашасын, сакълайыкъ аны тѳрюн.

Бири къалмад мурдарладан, джауладан —
Шукур эте, алама къолгъа къалам.
Къыбылада ёхтем Кавказ — Минги Таудан
Джибереме къазах халкъына салам!

Сыйын мийик кѳребиз биз туздамны,
Къарнашлыкъны уллуду, терен дамы.
Къазах къатын эгечиди анамы,
Къыргъыз киши къарнашыды атамы.

Биз турсакъ да ауузунда бычакъны,
Къралыбыз харам этиб, бырнаклаб,
Къазах халкъы кере эди къучакъны,
Тырмашаек биз джашаргъа, тырнакълаб.

Игиликге эте эдик ашхылыкъ,
Адамлыкъны тас этмейин шартларын.
Бюгелмеди бизни тутмакъ, артыкълыкъ,
Бек сюебиз Азияны халкъларын...

Хар миллет да — кенг дуняны юсюнде
Бир-бирине эгеч-къарнаш, тенг-джууукъ.
Шохлукъ джулдуз тюшюмде эм тюнюмде
Джаньыб турад, мен — хар халкыгъа да туудукъ.

Мурдарлыкъны шоркъалары таркъайыб,
Артыкълыкъны кюню чыкъмаздан батсын.
Азатлыкъны тенгизлери чайкъалыб,
Тюзлюк кюню джерни юсюн джарытсын.

Тюзлюгюнгю джолу келгенди алыб,
Таулу халкъым, сени киши джерледен.
Орналгъанса, къалала кибик, юйле салыб,
Толтургъанса ёзенлени элледен.

Шам Теберди алгъанды шахар тюрсюн,
Алгъындан да тамашача тауларым
Кёрюнелле, джарыкъ тийиб алтын кюн.
Къууанч джырла джырлайдыла сууларым.

Джазыууму толкъунлары кёб тюрлю.
Алмашдырыб келедиле кече, кюн.
Танг атхаңды, шаркъ сейир, чомарт, нюрлю.
Алгъышлайма тюзлюкню уллу кючюн.

О Къарачай, джашна, хурметлиди
джеринг.
Аман кёз энди сеннге къарамасын.
Аллах сени къыйынлыкъдан сакъласын,
Миллетине хар уланынг джарасын.

Джазыу джолу мени къайры элтсе да,
Джашауума джарыкъ бериб тураса.
Къор болайым, ёхтем халкъым, сеннге! —
Хар къарачайлыгъа ата-бабаса...

*Теберди—Сарыагъач,
1983 джыл.*

Элия

Поэма

1

СЫНАУ

Хоншу-тийре адамла
Сабийлери бла бирге,
Мугур болгъан анала,
Джерге мыдах къарагъан
Кюн, кетмейди эсимден,
Турады кёз аллымда.
Унутулмай джашайды
Уллу бушуу халкъымда.
Тама элле тёнгерев,
Кёл бола, джыламукъла.
Кетмегиз деб, бек тилей,
Къарай эдиле таула.
Къара къанатлы бушуу
Айлана башыбызда,
Болуб къалды эл къуу-шуу,
От джокъ тыбырыбызда.
Сакъаллары къалтырай,
Сюеле элле къартла,
Къара кийиб Къарачай,
Итле улуй, кишней атла.
Танг болгъан кибик, ашхам
Келе эди къаралыб.

Эсин ташлаб хар ана,
Джылай эди таралыб.
Этилиб эшиклери,
Малла ёкюре баулада...
Болмайын терсликлери,
Джашаб тургъан таулада
Миллетлени кёчюрюб,
Къоратдыла узакъгъа.
Азатлыкъны ёлтюрюб,
Джыйдыла тар тузакъгъа.
Джерибизге зарланыб,
Кёчюрдюле зулмучула.
Ётюрюкге ийнаныб,
Ийдиле джюк вагонла...
Мал ташыгъан гёнлеге
Ушай эдиле ала.
Кюн тиймей ёзенлеге
Тураед, талалагъа.
Узун эди темир джол —
Кёрюнмеед къыйыры.
Къыйынлыкъгъа шагъат ол, —
Баргъанек юч ыйыкъны.
Ким кёргенд биз кёргенни:
Джетдирмей элле къолгъа,
Быргъай элле ёлгенни
Вагондан темир джолгъа...
Кавказда Къарачайны
Джыйгъан элле тюблерин,
Ёлген тауукъну, къазны
Джыртхан кибиб тюклерин.

Гюнахсызлай, тюшюрюб
Тебледиле сыйларын.
Къыш боранда юшютюб
Халкъымы балаларын...
Бара элле солдатла,
Хар вагонда ючеулен.
Къоркъмай элле Аллахдан,
Бизбиз, деб, дуня төре.
Аналары атылыб
Темир джолну джанына,
Балалары таралыб,
Джиберилмей къатына,
Бара эдиле кетиб —
Белгисизед джоллары.
Къычырыкъ-хахай эте,
Байланганча къоллары.
Тюзлюк кюню аджашыб,
Тунчугъаед тубанда
Бара элле таулула,
Чыгъалмайын, вагонда.
Къыйынлыкъны чархлары
Бурула элле къаты,
Кавказымы халкълары
Къысталыб узакъ джары:
Къарачай, чечен, малкъар,
Ингуш, хоншубуз къалмукъ.
Дуня болуб къара, тар,
Ётер джоллары уа — джар...
Къаргъай элле анала
Мурдарланы джыйынын,

Ашадыла деб ала
Халкъыбызны къыйынын,
Сыйырдыла деб ала
Азатлыкъны кюнлерин,
Бушуугъа, тарбуууннга
Тыйдыла адамларын...
Гюнахсызлай сынадыкъ
Къара кюнле, кечеле.
Киши джерде кѣб къырылдыкъ.
Зорлукъгъа къайда ёлче?
Зарауатлыкъда ёлген
Сабийлени къобарсакъ,
Ол джыллада тѣгюлген
Джыламукъну джыялсакъ,
Болур эди тюрсюз кѣл,
Бир тузлу тенгиз.
Миллетибиз а юйреб,
Боллукъ эди минг джюз.
Джаханимни кѣргенле
Кѣбдю арабызда —
Ёлгенле, биз сау болуб,
Джашарла эсибизде.

2

ДЖАРАЛА

Сабийчикле, уллула,
Болуб къалгъанча, алай
Джашай эдик, уруна,

Джаханимде биз саулай.
Бузоуу да джарлыны
Хайт деб ёгюзлюк этер,
Деб, джашната таланы,
Тёге эдик исси тер.
Азабны сынагъанны
Тынч таныйма кёргенлей.
Халкъымы кыйнагъанны
Биз кеч билдик – ёлгенлей.
Ол анда да бир ёлсюн,
Дей эдиле къатынла.
Бизге сынатханын кеси чексин
Ахыратда, къабырда...
Бишмегенлей тюшдюле
Терекледен балийле.
Сууукълада юшюлле
Къарачайлы сабийле.
Этилмейин джаназы,
Зыккыллары тозураб,
Кыйынлыкъны къазаны
Къайнай эди боркъулдаб.
Аджал джууукъ хар джаннга,
Кёрдюк кыйын заманла.
Табылмай къабыр къанга,
Сала элле саманла.
Болгъан эдик амалсыз,
Бетибиз ачдан кёбюб,
Къырылаек аджалсыз
Биз кече кюн да, ёлюб.
Сый берилмеед бизге,
«Бандит» эди атыбыз.

Джашаед эсибизде
Хар кьуру Кавказыбыз.
Кёчгюнчюлеге тынчлыкъ
Бермей эди ол заман.
Джетмеед кийим, азыкъ,
Табылмай эди хамам.
Танытаед джигер халкъ
Ким болгъанын иши бла.
Шагъат эди кеси шаркъ —
Тюйюшмеед киши бла.
Керти огъурлулукъну
Эследиле хоншула.
Терс болгъанын зорлукъну
Ангыладыла ала.
Къайда эсе да ёргеде
Этилген оноу — джалгъан,
Олтургъанла тёрледе,
Гюнах эте, къол салгъан
Къагъытла керти узакъ
Джашауну тамалындан,
Къыйын, тар эди тузакъ,
Умут джокъ къутхарыудан.
Алай болса да, ийнам
Тура эди, болмай тас,
Ишлей эди халкъ тамам,
Урулаед анга харс.
Ёсдюреек сабанла,
Чайкъала эди кюзлюк.
Чачылышыб тубанла,
Келир, дей эдик, тюзлюк.

ЫШАНЫУ

Тарай эди сибириб,
 Заманны къара джели.
 Ишлей эди биригиб,
 Халкъ, тюзетмейин белин.

Джюрек толуб джарадан,
 Тебсе да кёкюрекде,
 Умут юзмей тауладан,
 Джашаек джер этекде.

Джара уллуед, терен.
 Кёрюнмеед тамыры.
 Къап-къара эди эртден,
 Мыдах эди халкъны джыры.

Ётмек табмай къабаргъа
 Балалары анамы,
 Элте элле къабыргъа
 Джюрекледе джараны.

«Атасы халкъланы»
 Сынатаед зорлукъну,
 Къыраед джарлыланы,
 Джокъ этерге къорлукъну

Излей эди арыусуз,
 Кюрешеед кече-кюн.

Болсакъ да биз къарыусуз.
Сермешеек тюзлюк ючюн.

Джашай эдик тузакъда,
Кёгюбюз — тубан, булут,
Къарачайдан узакъда
Ёлмейин ашхы умут.
Кюсей эдик тауланы,
Туугъан джерге тансыкъдан.
Къаргъай эдик джауланы,
Ычхыналмай зорлукъдан.
Тебердини тюшюмде
Кёреем кече сайын.
Таралаем тюнюмде,
Кёрюрге излеб тауун.

Джан чыкъгъынчыгъа дери
Сейир тамаша талпыу —
Чакъырады Теберди —
Тауусулмайды ышаныу.

4

АЧЫУ

Юйде къалыр кюн чыкъмай
Не сабийге, не къартха,
Таулула къум тюзледе
Ишлей, турмайын артха,

Ишлей эдиле, джерлеб
Тракторланы, атланы,
Тылпыу табмай иссиде,
Кёчюрюлген джамагъат.

Къызыу кюн да, къанатын
Кериб исси къумлагъа,
Къарай эди огъартын
Кёкден сакъсауулагъа.

Бар эди эркинлиги
Къуру ишлерге халкъны.
Къутхарды джигерлиги,
Ишден къоркъмагъан джаны.

Алай а унутулмаз,
Кетмей турад кёзюмде
Джанымдан суйген Кавказ
Джюрегимде, эсимде.

Мен къараем узакъдан
Таулагъа кетиб эсим.
Айырылмагъанча джуртдан,
Джюрек излей хар несин.

Ишлей тургъан заманда
Гитче таулу къызчыкъ,
Джерге ауа, бир кёзюуде
Этген эди къычырыкъ:

«Къайдадыла тауларым,
Топша-толу кийикден,
Кюмюш шоркъа сууларым,
Джырлай келген мийикден?»

Айтыр-айтмаз сёзлерин,
Аугъанед таулу къызчыкъ.
Къысылмайын кёзлери,
Къалыб эдиле ачыкъ.

Мёлекча, ариу бети,
Бурулуб шош аязгъа,
Джаны бла сабий эси
Кетгенча тау Кавказгъа.

Кёрюне эди меннге,
Нек эсе да, ма алай.
Чыгъыб къалгъанем тангнга,
Мен ол къызчыкъгъа джылай.

Сауубуз ёлгенлени
Унутдургъан оу кюнле...
Шохубуз бла джауубуз –
Чыгъанакъ бла от гюлле...

Эсимдеди, комендант
Панченко, тонгузхамхот,
Эте эди быллай ант:
«Ачарыкъма сизге от,

Керек тюлдю сизге хур,
Ичерикме адам къан.
Хар бир иисан билиб тур,
Ёлтюрлюкме, къоймай джан.

Чиритгенме, — дей эди, —
Кёблени мен Сибирде».
Кёб кере болгъан эди
Ол начас юйюбюзде.

Джаныуардан къоркъгъанча,
Къоркъаед андан анам.
Сабийле уа, кёргенлей,
Къалтырай эдик хаман.

Бригадир ат юсюнден,
Къамчиси бла керилиб,
Соруу алаед менден,
Атама-анама джетиб.

Хауун юзгеним ючюн
Чаба эди уругъа,
Салыб бютеулей кючюн,
Кюрешеед улургъа.

Юзсек балийчиклени,
Ала элле джанынгы.
Аяусуз тюйюб сабийни,
Тёге элле къанынгы.

Биз кёрмеген не кьалды,
Бу дуняны юсюнде?
Къамчиси бла къара атлы
Кёрюнөөд тюшюмде.

Ызымдан келиб турад,
Ол чагъым, бере азаб.
Адам ортагъа келдим,
Ол тукъум кыйын джашаб...

Гюл чакъгъан джазгъы чакъда
Зорлукъ, тарлыкъ төрт бюгюб,
Ёле элле анала,
Сабийле джолгъа төгюлюб...

Шекер чюгюндюр, мамукъ
Ёсдюре таулу кьолла,
Исси, сууукъ болса да,
Ишлей эдиле джолла.

Азияны джерлерин:
Джайлыгъын, сабан ызын,
Атыб халал терлерин
Джашлары бла кызылары

Къарачайны, Малкъарны,
Джигер ишлеб, джашнатыб
Кёб элени, сахарны,
Гюл бачхагъа ушатыб.

Бизни джашла — алчыла —
Махтау бла джюрюлле.
Тянь-Шань тауда малчыла
Кьой сюрюуле кютдюле.

Шохлукъ кьолну узатыб
Къазах, кьыргъыз миллетге,
Джерни гюлге ушатыб,
Сыйыныб бир иннетге,

Танытдыла джигерлик,
Айтдырдыла атларын.
Кьоргюздюле тирилик,
Кьелтюрдюле халкъларын,

Адетлерине юрениб,
Халкъла бла шох джашай,
Махталыб тегерекге
Малкъар бла Къарачай,

Бютюн чомарт, огъурлу,
Бек хурметли анала,
Берекетли, сый толу,
Хар ким суйген адамла.

Урунууда сый тууду,
Джарыкъ джыр джырлай,
Таулу халкъым тэзюб турду,
Бюгюлмеди Къарачай.

Джолу болса да кыйын,
Турду алгъа баргъанлай,
Тюшюрмеди ол сыйын,
Халал хакъ ашагъанлай.

Балалары, тырмашыб,
Билим таулагъа ёрлей,
Окъудула джарашыб,
Илму атланы джерлей.

Хар бир кыйын атламда
Артха турмайын, таукел,
Ачыу тюшген заманда
Къатдыргъанды халкъым бел.

Джашау – тик таугъа ёрлеу.
Кёбле ала сенден дерс,
Сатлыкъды, – деген терслеу
Танытдынг болгъанын терс.

Мени джигер миллетим,
Буюкъмагъан бюгюлюб,
Тюзлюкдю баш иннетинг,
Джашасанг да туююлюб.

Къалмадынг аякъ тюбде,
Артыкълыкъгъа бой салыб.
Ишлеенг, кечеде, кюнде
Сен, бюсюреу, сый табыб.

Ана тилни этмей тас,
Алан джырларыбызны,
Эсден кетмейин Кавказ,
Кюсей тауларыбызны,

Джазлыкъ бла кюзлюкню
Сейир джырларын джырлай,
Табарма деб тюзлюкню,
Джашай эди Къарачай.

Узакъ Кавказ таулада,
Кючлеб эллерибизни,
Къуджур, сыйсыз адамла
Чачыб эсгертмелени.

Къабырладан къоратыб,
Юй салыб сын ташладан,
Терек бачха орнатыб,
Къоркъмай уллу Аллахдан.

«Бир кюн гюрджюлю киши
Къабырланы сюргенди.
Ишин тамамлай келиб,
Ол алайда ёлгенди.

Босагъа, тыркык этиб,
Сын ташланы юслерин,
Теблегенле, иш этиб,
Къабырда ёлюклени.

Агъач юйлени кёбюн
Аяусуз чачхандыла.
Отун орнуна салыб,
Отда джандыргъандыла...»

Азиягъа Кавказдан
Бараед ачы хапар.
Джетеед къачха джаздан
Ачыуланыб эл, сахар.

Этген элле тауланы
Атларын бютеу башха.
Билген эдик джауланы,
Къатылгъанлай сын ташха.

Биреуню бушууунда
Табамыд биреу насыб?
Тауланы къууушунда,
Къошларын тубан басыб,

Халкъ кёчюрюлген кюнде
Къалгъанла тау Кавказда
Минги Тауну тюбюнде
Эки къарнаш арбазда.

Минг джаханимни сынай,
Джашагъанла онтёрт джыл,
Къарачай таулагъа къарай,
Джырлагъанла мыдах джыр.

Халкъымы джан тамыры
Юзюлмейин джеринден,
Минги Тауну джыры
Кетмегенд джюрегимден.

Джуккаланы къарнашла,
Айтырча таурухлада,
Дорбунлада, ташлада
Джашагъанла таулада.

Ала тургъанла, болуб
Халкъны къулагъы, кёзю,
Минги Тау бла сёлеше,
Джукъланмай халкъны сёзю.

Алай бла таулу халкъым
Тюбелек джуртдан айырылгъанд.
Тюзлюк къоркъмайды джукъдан,
Андан башха джол джалгъанд.

Тохтагъанлай къазауат,
Къайтханла Кавказгъа
Бизни джашла. Зарауат
Джетгенд деб арбазгъа,

Келиб кёрселе, зорлукъ
Джаргъанды джюреклерин.
Къарачайлы халкъ къорлукъ
Тас этгенд кесеклерин.

Аскерчи джигит джашла
Къарайла къабырлагъа.
Джокъ болгъанла сын ташла,
Салыныб атлауучлагъа.

Ала джюрек ауруулу
Болмай къалай къалсынла?
Бютеу Кавказ — бушуулу,
Къайда фатар салсынла?

Ата, ана джокъ элде,
Кёрюнмейд эркиши, къатын,
Тюзлюк тас болгъан джерде
Керек болмайды алтын.

5

ИРИЯТ

Чалбаш полковник ташха
Олтурду, мыдах болуб.
Арбаз кёрюнед башха,
Кёзлери суудан толуб.

Ол джетгенди Берлиннге,
Уруш отланы джырыб,
Къайтхан эди элине,
Кёб душманланы къырыб.

Олтураед ныггышда
Кеси джангыз аскерчи.
Эси — терен саггышда:
Джогъед джангыз бир элчи.

Чачыу-къучууду эли,
Юйю оюлуб турад,
Джарылады джюреги —
Сын ташха хапар сорад.

Таш атлаууч орнундан
Къымылдамай тынгылайд.
Ким эсе да къолундан
Тутхан кибик, шыбырдайд.

Къобады чалбаш джигит,
Сёлеширге къарыу джокъ.
Башын энишге ийиб,
Тийген кибик душман окъ.

Ачыуу джюрегинде,
Эринлери къалтырай.
Аны кёкюрегинде
Алтын джулдуз джылтырай.

Атасыны гулоч таягъын
Табыб, кереди къучакъ.
Аны эки джаягъын
Джуууб барады бурчакъ.

Атасы бла анасы
Узакъда — къум тюзледе,
Бийчеси бла баласы
Атылыб киши юйюнде.

Джашайдыла, тансыкълыкъ
Кючлеб Кавказларына,
Тийген кирик кюн джарыкъ
Мыдах арбазларына.

Биледи джигит таулу:
Ич душманла элинде.
Алада джаулукъ уллу,
Къоймазларын джеринде.

Хорлам бла къайтхан
Таулу джашланы ала
Башларын кесиб атхан,
Ай медет, тилсиз тала.

Сталинмед, Бериямед,
Кимед халкъны ачитхан?
Гюнахсыз таулуланы
Джуртларындан айыргъан.

Зорлукъну тамгъалары
Ёмюрге дери турлукъ.
Кетмезлик джаралары
Себгенле ёлюм урлукъ.

Таула кёб кьаргъыш, ирият
Айтханла фасыкълагъа.
Закон тёзмез, шарият,
Аллах кечмез алагъа.

Озду Кавказ тауладан,
Къорады ахырзаман,
Бири къалмай джауладан
Кетди, башхады заман.

6

ЭСИМДЕДИ

Эсимдеди — «халкъла атасы»
Ёлген эди тюз мартда.
Оюлгъанча халкъны къаласы,
Мыдах элле кенг джуртда.

Элни аты Кюнтуугъан,
Анда школда окъуем.
Эл саулай джыласа да,
Мен кыйналалмаем...

Къара кийиб устазла,
Джылау аллы болдула.
Сохталарын унутуб,
«Сталин... Сталин» —
деб джыладыла.

Бир устаз келиб бизге:
«Барыгъыз юйге», — деди.
Мен «ура», — деб кычыргъанлай,
Устаз «джюгермек», — деди.

Хыны сёзлени тизиб,
Ызымдан сюрдю.
Джетелмезлигин сезиб,
Бурулуб кетди.

Ким билед, сабий джюрек
Бир зат сезген болурмед?
Таулулагъа азатлыкъ
Ол кюн келген болурмед?

Ачы эди ол хапар —
Этеед дуния бушуу.
Къара кийиб эл, сахар,
Тёгерек болуб къуу-шуу.

Джылай элле адамла,
Тыялмайын кеслерин.
Джыялмай элле ала
Не кюрешиб эслерин.

Къайдан биллик эдик биз
Нек джылагъанын халкъны.
Болгъанча бары тилсиз,
Ёлгенча джуртну джаны.

Джогъед мадар мурдарны
Сагъыныргъа ёлгенин.
Дуня кетиб баргъанча,
Ышармаед кёргенинг.

Ким билеед Къарачайны
Ол джоюб ашыргъанын?
Насыбын халкъымы
Ол сыйырыб алгъанын?

Ким билеед итлигин
Фасыкълары джашырлыгъын?
Аллах кечмей кир ишин,
Джаханимге ашырлыгъын?

Ким билеед, ол ёлюб,
Муратыбыз толлугъун?
Къазауатда атамы
Тулпар, джигит боллугъун?

Ким билеед, ол къораб,
Азатлыкъны келлигин?
Атам, тауларын кёрюб,
Ахыр джолгъа кетерин?

Билиб тургъанд къарт киши
Мурдар ёлюрден алгъа
Халкъны насыб юлюшюн
Ол джыйгъанын тутмакъгъа.

Ол төкгенди кьум тюзге
Ётюрюк терслеу джасаб.
Ол сынатханды бизге
Унутулмазлыкъ азаб.

7

КЪУТУЛУУ

Къайтмаздан кетди зулмучу,
Эркин солуду джуртум.
Тохталла зорлукъ, хата,
Орнуна келди къутум.

Къарачайны атындан
Акъсакъалла джыйылыб,
Эркишиле, къатынла,
Бир оноугъа сыйыныб,

Баргъанла Москвагъа,
Тюзлюк, азатлыкъ излей.
Тау халкълагъа, Кавказгъа,
Эс бёлюрюн тилей.

Эм алгъа келечиле
Къызыл майданнга джетиб,
Киргенле кешенеге,
Акъырын дууа этиб.

Джайылмагъанлай кенгнге,
Джыйырманчы джыллада
Келген кибик Лениннге
Акъ башлыкълы таулула.

Киргендиле, баш ийиб,
Андан сора Кремльге,
Себеб чыгъарын билиб,
Къарачай-Малкъар миллетге.

Къабыл этиб тилекни,
Къайтаргъанла халкъланы.
Азат кюн тау этекни,
Джарытханды таланы.

Къартла айтхан сёзледен
Бурулгъанды насыб урчукъ,
Тёгюлгенди кёзледен
Къыппа-къыппа джыламукъ.

Алай бла таулу келди
Кюсеб тургъан джерине.
Кюн тийгенин ол кёрдю
Шахарына, элине.

Отубуз джарыкъ джаныб,
Джер берекетден толду.
Джууукъ-тенг къучакълашыб,
Халкъ байрам сейир болду.

Бешик джыр эски юйде
Джырланады джангыдан.
Азиядагы кюле
Эшитилелле узакдан.

Азияны кьум тюзюн
Унутургъа джарамаз,
Кёбле сизге термиле ёлгенле
Минги Тау, Кавказ...

8

ТАУ ОРАЙДА

Орайда таууш келди,
Учундуруб джюрекни.
Кьобан суу эжиу этди,
Сагъайтыб тегерекни.

Къанат бериб аламгъа,
Минги Тау ёрге туруб
Кьошулдула байрамгъа,
Таулула тепсей, харс уруб.

Башха тюрлю тийиб кюн,
Тегеед сейир джарыкъ.
Джасай джерни юсюн,
Джырлай булбул, джумарыкъ.

Ёлгенле да кьабырда
Сезе болурла, сёзсюз.
От джанады тыбырда —
Болмады халкъым ёксюз.

Сау кьалгъанланы сана, —
Дейди джазгъы кьарылгъач.
Тылы басады ана —
Таулада уллуд кьууанч.

Сейирдиле умутла...
Джюрегимде, кьанымда.
Джюзелле акъ булутла
Минги Тауну башында.

Кьуш учханча, атлыла,
Терк барадыла джюзюб.
Кёгетле да татлыла,
Тансыкълаб ашай, суююб.

Кьонакъ кёб келсин бизге,
Ачабыз эшиклени,
Анала юйюбюзде
Тебрете бешиклени.

Орайда таууш келед,
Учундуруб, джюреклени.
Теберди, Кьобан эжиу этелле,
Сагъайтыб тегерекни.

Берекетлиди Кавказ,
Отлай къарачай атла, къойла.
Къууанчдан толуб арбаз,
Чайкъалалла тау тойла...

*Алма-Ата – Шымкент – Къарачай,
1978-1987 джылла.*

Атмайын кьалгъан тангла...

Танг аталмай, кече болуб,
Къап-къаралыб, сууукъ урду.
Халкъ бушуудан ёзен толуб,
Тау элибиз билмей турду.

Ючеу-ючеу аскерчиле
Киредиле хар арбазгъа.
Билмейин джазыкъ элчиле
Къан джаугъанын Къарачайгъа.

Бузулады мамыр джукъу,
Тюедиле хыны эшиклени.
Сан этмейин киши джукъну,
Аскер сакълайд тегерекни.

Къагъыб, тюйюб, джонгюрдетиб,
Кериб кенгнге эшиклени,
Уруб, чачыб, шууулдатыб,
Атадыла терезелени.

Илгенеди сабий-балыкъ,
Бу болурму ахырзаман?
Танг аталмайд, джокъду джарыкъ,
Басыб турад къара тубан.

Терк тебрегиз, дейле хыны,
Юч солдат кириб келиб.
Анам баса тураед тылы,
Къыйынлыкъны терен сезиб.

Урушдула, тегенени
Быргъадыла юй тьюбюне.
«Дженгил уят сабийлени,
Кийим кийдир юслерине», –

Дедиле да, дауур этиб,
Джунчутдула ала бизни.
Эл къобады, барад кетиб,
Къююб туугъан джерибизни.

Малла ёкюре, улуй итле,
Къарангыда къала-балыкъ.
Сюредиле аскерчиле
Алдырмайын кийим, азыкъ.

– Аталары къазауатда,
Нек сюресиз ёксюзлени? –
Дей эд анам дыгаласда,
Джылаб айта бу сёзлени.

Джылджарымны баргъан джылда
Ат оюн этиб фашистле,
Джюрегибизни джаргъанелле
Чакъырылмай келген итле.

Энди туугъан джуртубузда
Бу артыкълыкъ а неди!?
Кърал тамадабыз – Сталин
Бу бедашни билемиди?

Эшитмей эди аны киши,
Алмай эди чырт кьулакьгъа.
— Бурма! — делле, — кърал ишни
Таулу ана, сандыракьгъа!..

— Буйрукъ алайд, сюзер зат джокъ —
«Халкъла атасы» этгенд оноу.
Сюйсенг — ач бол, сюйсенг — токъ,
Этедиле халкъгъа тоноу.

Солдат джаш бек кьыджырайд,
Хатер этмей, кьусады ол.
Лейтенант, бизни джазыкьсыныб,
Солдатха айтды: «Сабыр бол!».

Кёзлерин джууад джыламукъ,
Тамакъда сёзю тыйылыб.
— Таулу ана, — деди, — амал джокьду,
Чыгъарыкъсыз хапчюкчюк джыйыб.

Адамлыкъ кьайда да ёлмейд —
Джаш лейтенант кеси болушду.
Солдатны сатлыкъ кьарамы
Кьалгъанланы джунчутду...

Эки сагъат ётюб кетед,
Танг аталмайд, кьарад тубан.
Тар ёзенде шош сарнайды
Кьайда эсе да ёхтем Кьобан.

Къалыб кетди туугъан джерде
Бешик джылыу эм ал атлам,
Къан къазауат баргъан тюзден
Къайытмады мени атам.

Батыб кетди джер юсюнден
Насыб тѣкген тау кюнюбюз.
Ёксюз болду эл ичинде
Бизни эски шош юйюбюз.

Терезеси ызыбыздан,
Адам кѣзча, къарай эди.
Айырылыб халкъыбыздан,
Минги Тау да сарнай эди.

Къансый самыр итчигибиз,
Чайнай эди сынджырын ол.
Худжу къалыб эллерибиз,
Сакълай эди белгисиз джол...

Кѣчгюнчюле джерни юсюн
Толтургъанек, джолла узун.
Джылытмаед бизни къач кюн,
Къычыраед къара къузгъун.

О, къайда къалды тюзлюк тѣре,
Нек чыкъмады аллыбызгъа?
Артха къараб ахыр кере:
«Сау къал», – дедик биз Кавказгъа.

Ол кюн тюшген джюрегиме
Терен джара кетмей турад.
Суймеклигим миллетиме
Мени хаман алгъа тартад.

Бир кёзюуде ойланаса:
Ким къаргъады халкъымы.
Шукур Аллах, халкъ бириксе,
Къоратырбыз биз зарлыкъны.

Миллет кесин сакъламаса,
Ким болушлукъ этер анга?
Эсгер кесинги, деб тилейме,
Къор болайым, халкъым, санга.

Аналаны кёзлеринден
Къурумаед къан джыламукъ.
Кавказ кетмейин сёзлеринден,
Сынасала да къыйынлыкъ.

Джылай эдик, хахай этиб,
Тохтаусуздан кече, кюн да.
Бара эдик узакъ кетиб,
Кавказ эди тюш да, тюн да.

Сакълай элле бизни узакъ
Азияны къум тюзлери.
Ачлыкъ джылла, къара тузакъ,
Киши джуртну джер юйлери.

Сабийчикле ачдан кёбюб,
Къырылгъанча чибинчикле.
Кесим турдум аны кёрюб,
Табылмайын кебинчикле.

Атылдыла чунгурлагъа,
Тёгюлдюле кёзден джашла.
Къыйналгъандан биз алагъа,
Джарылдыла тауда ташла.

Уллу эди бушуу тогъай,
Джыладыла таула къатыш
Орус, черкес, абаза, ногъай,
Тюзлюк бла терслик тартыш.

Бушуу къазан къызыу къайнаб,
Анда бишдик онтёрт джылны.
Турдукъ джаханимни сынаб,
Джырлай кюуле, мыдах джырны.

Чала эди ауруу бизни,
Ёлдюк ачдан эм сууукъдан.
Кюсей эдик джерибизни,
Тансыкъ болуб бек узакъдан.

Джол джанлада ненча суюк
Джата болур, табмай къабыр?
Ашагъандыла тюлкю, бёрю, —
Болалмайды джюрек сабыр.

Ол джылайды, кетиб барсам.
Темир джолла сала эсге.
Къум тюзледе мен къарасам,
Кёрюнеди кёб зат кёзге...

Этим-дженим джаназысыз
Джатадыла къум тюзледе.
Болама да мен амалсыз
Айланама къум тюзледе.

Кёреме мен ёлтюрюлген,
Атмай къалгъан кёк тангланы.
Джелле уруб кёлтюрюлген,
Къара, къызыл от къумланы.

Къыйын заман ёлюм себед,
Сабийлеге тохтаусуздан.
Аталары къан тегеед,
Къайытмайын къазауатдан.

Сталинград, Москва ючюн
Сермешгенди джигит атам.
Аямайын ётгюр кючюн
Джурту ючюн сермешгенд тамам.

Ётгюр къушча, ол джан бергенд,
Терк Башында, Кавказында.
Анга джылай, эртде ёлгенд
Анам хариб арбазында.

Сабийлери гюнахсызлай,
Киши джерде джылай къалдыкъ,
Узун джолгъа къарагъанлай,
Атабызны кѣб сакъладыкъ.

Къазах, къыргъыз, орус, узбек
Сабийле бла биз джашадыкъ.
Орнатханлай шохлукъ терек,
Бир къабынны тенг ашадыкъ.

Ашай эдик бауурсакъла,
Иче эдик сейир къымыз.
Урунаек биз мамукъда,
Махталаед тау халкъыбыз.

Эте элле бизни бала,
Кеслерине эгеч, къарнаш.
Гюлден толуб ёзен, тала,
Болмай эди туююш, талаш.

Игиликле, ашхылыкъла!
Боллукъ туююлдю унутургъа
Сиз этгенни, къарнаш халкъла,
Шохлукъ отну сууутургъа...

Джелмаууздан къутулду кюн,
Керпесленед ёхтем Кавказ.
Азатлыкъны уллуд кючю,
Сокъчу къобуз, къакъ дауурбаз!

Къайытды халкъым Кавказгъа, —
Къаллай къууанч, къаллай насыб!
Мен киреме кенг арбазгъа,
Атамы кѳргенча, талпыб.

Тау бешигим тебретилген
Былайдады ата тыбыр.
Мени суюуб эркелетген,
Минги Тау бла къарачай джыр.

Ата къама болса да тот,
Тагъылады къабыргъада.
Юйюбюзде джанады от,
Анам джатад къабырлада.

Артыкълыкъгъа джюз минг налат!
Джелле къумну кѳлтюрдюле.
Джаралы къуш къакъмайд къанат,
Кѳб тангланы ѳлтюрдюле.

Учду, кетди дженгил заман,
Арта къалыб къара кюнле,
Къууанч джырны джырлайд Къобан,
Чагъадыла Кавказ гюлле...

*Бишкек – Шымкент – Къарачай
1976 – 1987 джыллада*

БАШЛАРЫ

<i>Поэтни юсюнден сёз</i>	5
•Бизни юнге келгенед, келин болуб...•	7

Назмула бла джырла

Тау Къарачайым!	10
Къайдан да кёрдюм джолумда сени?	12
Айлы кечеле	15
Аймеклек	17
Кёргенмисе аллай кёзде?	18
Джазгы сахарым – Теберди	19
Танг ашхы болсун, Малкъарым!	21
Келини тепсеую	22
Джюрек таралад, джюрек джылайды	24
Сюймеклик вальс	26
Алан джуртум – шам джуртум	28
Джукъу кетгенд менден керн...	31
Ой, Ханума, Ханума	32
Джашауунда кёрмегенча ариуну	33
Бир ёзенде, бир элде ёсгенек...	34
Ала кёзлерим айтырла.	35
Сюелеме сагышлы	36
«Сау къал» – дегененг...	38
Ариуджанига	39
Сенден ариу бармыд, Кавказым?	40
Къарасам, къарамайса.	41
Кел, атынга Айгюль атайым...	42
Элтеди бизни биягы джолчукъ...	44
Кавказ тауланы джуддузу	45
Тау этегинде – гокка хансчыгъым	46
Ханны къызымыса...	48
Сюймекликни джолу бла...	49
Ах, алай эсе...	50
Атынгы айтыб къычырдым...	51
Тилейме сенден	52
О, сюймеклик, сюймеклик!...	53
Учуб келелле турнала...	54
Ой, джапым, балий, балий терекчик!	55
Сёлешедиле сюйгенле	56
Поэт бла сёлешюу.	58
Танышдыкъ тойда.	60

Къызыл тенгиз	62
Къалай игиди джашауну бары	63
Алай огъуна барсыла кюнле	64
Сукъланама	66
Сюеме Тебердини	68
Къарайыкъ	69
Сен эсеме тюшесе...	70
О, къайры ашыгъасыз, тау суучукъла?	72
Кетер заман джетди...	75
Эслегенимде...	76
Доммайда сакълайма...	77
«Сюймекликни» орамы деб атайма	79
О, джашлыкъ, джарыкъ муратса	80
Мийик джуддузну джарыгъы	82
Къара суучукъгъа айтырма...	85
Омар джырласа	86
Дуня джарыгъым — тауланы къызы...	88
Бир сейир атлай келесе...	89
Эшит, кечерме...	90
Къууанчынг болуб къалайым...	91
Былай нек таралтдың мени?	92
Сенсиз джашау, айт, неди?	93
Элинги кёрюб	94
Сюймеклик джокъду деселе...	95
Кёлюнге къалай джетейим?	96
Джуддузла да бирча джарытмайдыла...	97
Адам бла сюймеклик	100
Тилейме, сыйлы Аллахым	101
Наратла	104
Джарыкъ тегеме	106
Сары чапыракъ	107
Ахыр сёзюмю эшитирге сюйгенле...	109
Солусанг а, танг атады	110

Поэмала бла балладала

Къарачай десем	112
Миниг Тауну юсюнден баллада	124
Къарачай атны юсюнден баллада	130
Джазыуну толкъунлары	137
Элия	160
Атмайын къалган тангла...	188

Акбаев Азрет Алиевич

ЛУЧНЫЕ ЧОУЧИ

Стихи

Песни

Поэмы

Баллады

На карачаевском языке

Редактор *Н.А. Хубиев*

Художник *Б.И. Акбаев*

Художественный редактор *Г.М. Хомякова*

Технический редактор *О.А. Ахметова*

Корректор *Н.С. Арасулова*

Компьютерная вёрстка — *А.Я. Унежова*

Подписано в печать 23.05.08.

Формат 70x84 1/32 Бумага офсетная.

Гарнитура «Петербург». Печать офсетная.

Усл.-печ.л. 6,8. Усл.-кр.отт. 7,1.

Уч.-изд. л. 6,3. Тираж 1000 экз.

Заказ 39

РГУ «Карачаево-Черкесское
республиканское книжное издательство».
369000, г. Черкесск, пл. Кирова, 23, Дом печати.

Отпечатано с готового оригинал-макета
в ОАО «Издательско-полиграфическая фирма
«Ставрополье». 355035, г. Ставрополь,
ул. Спартака, 8.

А 385

Акбаев А. А. Лунные ночи. РГУ «Карачаево-Черкесское республиканское книжное издательство». 2008 – 200 с.

ISBN 978 – 5 – 7289 – 0245 – 4

Известный карачаевский поэт А. Акбаев в сборнике «Лунные ночи» воспеваеt свой горный край, размышляет о времени, о мире, о любви.

Λ $\frac{4702280200 - 11}{9\Pi1(03) - 2007}$ 11 – 2008

84 (2 Рос-Кара)6-5